

POLICYLAB
EKT

SHOULD I STAY, OR SHOULD I GO?

Κινητικότητα εξειδικευμένου
επιστημονικού δυναμικού:
τάσεις, προκλήσεις
και ευκαιρίες

Μεθοδολογία και αποτελέσματα

ΑΘΗΝΑ | 2023

ΕΘΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗΣ & ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΟΥ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ

Should I stay, or should I go

Κινητικότητα εξειδικευμένου επιστημονικού δυναμικού: τάσεις, προκλήσεις και ευκαιρίες

Η παρούσα έκδοση υλοποιήθηκε από το Εθνικό Κέντρο Τεκμηρίωσης και Ηλεκτρονικού Περιεχομένου (ΕΚΤ), φορέα και εθνική αρχή του Ελληνικού Στατιστικού Συστήματος.

Επιστημονική επιμέλεια: Εύη Σαχίνη

Συγγραφείς: Παναγιώτης Καμπύλης & Κατερίνα Λυγούρα. Συνέβαλαν οι Μαρία Μαλαγκονιάρη, Νένα Μάλλιου, Νάνσυ Μεγρέμη, Μαργαρίτης Προέδρου, Έλενα Σορολιού, Χαράλαμπος Χρυσομαλλίδης & Πάρις Χρυσός

Γραφιστική επιμέλεια: Δήμητρα Πελεκάνου

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΟΣ ΤΡΟΠΟΣ ΑΝΑΦΟΡΑΣ

ΕΚΤ (2023), Should I stay, or should I go? Κινητικότητα εξειδικευμένου επιστημονικού δυναμικού: τάσεις, προκλήσεις και ευκαιρίες. Μεθοδολογία και αποτελέσματα PolicyLab@ΕΚΤ. Αθήνα: Εθνικό Κέντρο Τεκμηρίωσης και Ηλεκτρονικού Περιεχομένου.

ΕΘΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗΣ ΚΑΙ ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΟΥ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ | ΕΚΤ

Copyright © 2023 Εθνικό Κέντρο Τεκμηρίωσης και Ηλεκτρονικού Περιεχομένου

δ: Ζεφύρου 56, 17564 Παλαιό Φάληρο • τ: 210 2204900 • e: ekt@ekt.gr • www.ekt.gr

Το έργο αυτό διατίθεται με άδεια Creative Commons

Αναφορά Δημιουργού - Μη Εμπορική Χρήση - Όχι Παράγωγα Έργα 4.0 Διεθνές

Προκειμένου να δείτε αντίγραφο της άδειας επισκεφθείτε:

<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>

Should I stay, or should I go

Κινητικότητα εξειδικευμένου επιστημονικού δυναμικού: τάσεις, προκλήσεις και ευκαιρίες

Περιεχόμενα

Συνοπτική παρουσίαση.....	3
Εισαγωγή.....	5
Το PolicyLab@EKT.....	6
Μεθοδολογική προσέγγιση.....	7
Βιβλιογραφική επισκόπηση και δημιουργία ενός κειμένου βάσης.....	9
Καταγραφή απόψεων και αναγκών.....	9
Εργαστήριο διαβούλευσης και συλλογικής νοημοσύνης.....	10
Περιορισμοί.....	11
Τα κύρια αποτελέσματα του PolicyLab@EKT.....	12
Το φαινόμενο της κινητικότητας και η ελληνική διάσταση.....	12
Ευρωπαϊκές πρωτοβουλίες.....	14
Ελληνικές πρωτοβουλίες.....	15
Πρωτοβουλίες δημόσιων φορέων.....	15
Πρωτοβουλίες της επιχειρηματικής κοινότητας και της Κοινωνίας των Πολιτών.....	16
Η κινητικότητα έχει πρόσωπο!.....	17
Συνοπτική παρουσίαση των βασικών προφίλ κινητικότητας.....	20
Προτάσεις για νέες πρωτοβουλίες και δράσεις.....	26
Συμπεράσματα και επόμενα βήματα.....	31
Βιβλιογραφία.....	33
Παραρτήματα.....	35
Παράρτημα 1. Λίστα συμμετεχόντων στο εργαστήριο του PolicyLab@EKT.....	35
Παράρτημα 2. Πρόγραμμα εργαστηρίου.....	37

Συνοπτική παρουσίαση

Στις ημέρες μας αναγνωρίζεται ευρύτατα ότι η ανταγωνιστικότητα μιας χώρας (όπως και μιας περιφέρειας ή μιας συγκεκριμένης πόλης ή περιοχής) καθορίζεται σε ένα σημαντικό βαθμό από την ικανότητά της να προσελκύει και να διατηρεί το εξειδικευμένο επιστημονικό δυναμικό που χρειάζεται για να αναπτυχθεί η οικονομία της, και κατ' επέκταση να επιτευχθεί η κοινωνική πρόοδος και η ευημερία των πολιτών της. Το φαινόμενο της κινητικότητας του εξειδικευμένου επιστημονικού δυναμικού, εντός και εκτός των συνόρων μιας χώρας είναι ένα διαχρονικό, δυναμικό και σύνθετο φαινόμενο που αναφέρεται στην προσωρινή ή μόνιμη μετανάστευση ατόμων που είναι κάτοχοι ακαδημαϊκού ή επαγγελματικού πτυχίου και διαθέτουν υψηλή εξειδίκευση σε περιοχές (συνήθως μεγάλα αστικά κέντρα) ή σε χώρες διαφορετικές από αυτές που γεννήθηκαν ή εκπαιδεύτηκαν. Η κινητικότητα του επιστημονικού δυναμικού σχετίζεται και επηρεάζεται από τις παγκόσμιες τάσεις όπως οι διαφορές στο επίπεδο ανάπτυξης των χωρών, ο ψηφιακός μετασχηματισμός της οικονομίας και της κοινωνίας, οι νέες μορφές εργασίας, το μεταναστευτικό, η τεχνητή νοημοσύνη, οι γεωπολιτικές εξελίξεις κ.ά. Επιπλέον, είναι ένα διαχρονικό, δυναμικό και σύνθετο φαινόμενο που δεν μπορεί να αναλυθεί μόνο στο πλαίσιο του δίπολου κέρδος-απώλεια (brain gain - brain loss) αλλά ολιστικά και πολύπλευρα, ώστε να αναδειχθούν οι νέες τάσεις (π.χ., digital nomads), οι προκλήσεις (π.χ., brain waste) και οι ευκαιρίες (π.χ., virtual brain gain) που αναδύονται σε κάθε περίπτωση για τους επιστήμονες, την κοινωνία και την οικονομία.

Στρατηγικός στόχος του Εθνικού Κέντρου Τεκμηρίωσης και Ηλεκτρονικού Περιεχομένου (ΕΚΤ) είναι να συμβάλει δημιουργικά σε μια σφαιρική αντιμετώπιση του ζητήματος μέσα από δομημένο πολυσυμμετοχικό διάλογο που βασίζεται σε δεδομένα. Στο πλαίσιο του PolicyLab@ΕΚΤ έγινε μια συστηματική προσπάθεια ώστε να αναδειχθούν όχι μόνο οι προκλήσεις αλλά και οι ευκαιρίες που αναδύονται από τις διάφορες μορφές της κινητικότητας του εξειδικευμένου επιστημονικού δυναμικού για την κοινωνία και την οικονομία. Επίσης, στόχος ήταν να φωτιστούν λιγότερο μελετημένες πλευρές της κινητικότητας, όπως η εικονική ή υβριδική κινητικότητα, η κινητικότητα εντός των συνόρων μια χώρας, και η κινητικότητα ανάμεσα σε τομείς της οικονομίας.

Η μεθοδολογική προσέγγιση που ακολουθήθηκε στο πλαίσιο του PolicyLab@ΕΚΤ περιλάμβανε: α) την αποτύπωση, την ανάλυση και τη σύνθεση των διαθέσιμων δεδομένων και σχετικών δημοσιεύσεων, β) τη χαρτογράφηση όλων των εμπλεκόμενων και ενδιαφερόμενων μερών, γ) την καταγραφή απόψεων, εμπειριών, αναγκών και ιδεών από τα εμπλεκόμενα και ενδιαφερόμενα μέρη, δ) τη δημιουργία προπαρασκευαστικού υλικού, ε) τη συν-διαμόρφωση προτάσεων που στοχεύουν σε καινοτόμες πρωτοβουλίες και δράσεις μέσα από δομημένο διάλογο (π.χ. βιωματικά εργαστήρια, συνεντεύξεις, κ.λπ.), στ) και τη δημοσιοποίηση και διάχυση των αποτελεσμάτων, για παράδειγμα μέσα από εκδόσεις, σαν αυτή που έχετε μπροστά σας, και δράσεις επικοινωνίας, όπως το συνέδριο του ΕΚΤ στις 10 και 11 Νοεμβρίου 2023 (<https://knowledge4policy.ekt.gr/conference2023>).

Τα αποτελέσματα της βιβλιογραφικής επισκόπησης δείχνουν ότι η Ελλάδα βρίσκεται ψηλά στην κατάταξη των ευρωπαϊκών χωρών ως προς το ποσοστό εκροής ανθρωπίνου κεφαλαίου αναλογικά με το εργατικό

Should I stay, or should I go?

Κινητικότητα εξειδικευμένου επιστημονικού δυναμικού: τάσεις, προκλήσεις και ευκαιρίες

δυναμικό της. Βασικοί λόγοι για την εκροή Ελλήνων επιστημόνων είναι η οικονομική κρίση, η έλλειψη ευκαιριών για επαγγελματική αποκατάσταση ή εξέλιξη, και η έλλειψη ενιαίας και συνεκτικής στρατηγικής διασύνδεσης της προσφοράς και ζήτησης εξειδικευμένου επιστημονικού δυναμικού. Στα αρνητικά της κινητικότητας εξειδικευμένου επιστημονικού δυναμικού περιλαμβάνεται η μείωση της παραγωγικότητας και απώλεια επενδύσεων στις χώρες αποστολής, και αύξηση του χάσματος με τις χώρες υποδοχής που αξιοποιούν προς όφελος των οικονομιών τους το πρόσθετο επιστημονικό δυναμικό. Ωστόσο, η κινητικότητα του επιστημονικού δυναμικού μπορεί να έχει και θετικές επιπτώσεις καθώς οι επιστήμονες που αποφάσισαν να μεταναστεύσουν μπορεί, όταν επιστρέψει είτε στη χώρα είτε και τον τόπο καταγωγής του, να μεταφέρει μαζί του πολύτιμες γνώσεις, εμπειρίες και δικτύωση. Η επιστροφή επιστημονικού δυναμικού και η συνακόλουθη προσφορά μπορεί να είναι με φυσική παρουσία αλλά και εικονική (*εικονική επιστροφή*). Επίσης, τα ερευνητικά δεδομένα αναδεικνύουν και την εσωτερική κινητικότητα του εξειδικευμένου επιστημονικού δυναμικού, που συγκεντρώνεται κυρίως στα μεγάλα αστικά κέντρα με αποτέλεσμα η περιφέρεια να αντιμετωπίζει προβλήματα, ακόμη και όταν γίνονται προσπάθειες για την οικονομική ανάπτυξή της.

Τα τελευταία χρόνια υπάρχει μια σειρά από πρωτοβουλίες φορέων του δημόσιου και ιδιωτικού τομέα και της Κοινωνίας των Πολιτών, που παρουσιάζονται συνοπτικά στην παρούσα έκδοση, με στόχο την ανάσχεση της διαρροής εγκεφάλων, τη θέσπιση κινήτρων για την επιστροφή των Ελλήνων επιστημόνων της διασποράς και τη λειτουργική δικτύωση δημόσιων και ιδιωτικών φορέων με Έλληνες επιστήμονες που ζουν και εργάζονται στο εξωτερικό.

Για την καλύτερη κατανόηση των τάσεων, προκλήσεων και ευκαιριών που συνδέονται με την κινητικότητα του εξειδικευμένου επιστημονικού δυναμικού οι συμμετέχοντες στο εργαστήριο διαβούλευσης που έγινε στις 8 Ιουνίου 2023 στις εγκαταστάσεις του ΕΚΤ δημιούργησαν επτά προφίλ επιστημόνων. Τα προφίλ αυτά «προσωποποίησαν» διάφορες μορφές κινητικότητας καλύπτοντας ένα ευρύ φάσμα: διαρροή εγκεφάλων, εικονική διαρροή εγκεφάλων, εποχιακή διαρροή εγκεφάλων, ανάμεσα σε δυο χώρες, ψηφιακοί νομάδες, εικονική εισροή εγκεφάλων, εισροή εγκεφάλων. Μέσω των προφίλ, καταγράφηκαν τόσο οι ευκαιρίες όσο και οι προκλήσεις που αναδύονται σε κάθε περίπτωση τόσο για το ίδιο το άτομο όσο και για την κοινωνία και την οικονομία. Επίσης, οι συμμετέχοντες στο εργαστήριο συν-διαμόρφωσαν προτάσεις για καινοτόμες δράσεις και πρωτοβουλίες για συγκεκριμένες μορφές κινητικότητας επιστημονικού δυναμικού. Οι προτάσεις αυτές παρουσιάζονται οργανωμένες σε τέσσερις άξονες: τι ξέρουμε για το ζήτημα, τι θέλουμε να πετύχουμε, ποιοι είναι τα βασικά ενδιαφερόμενα και εμπλεκόμενα μέρη και ποιες είναι οι διαθέσιμες επιλογές.

Εισαγωγή

Στις ημέρες μας αναγνωρίζεται ευρύτατα η σημασία του ανθρώπινου κεφαλαίου για την ανάπτυξη των χωρών και των οικονομιών τους. Σημασία που γίνεται ακόμη πιο εμφανής στον βαθμό που, όπως δείχνουν οι προσεγγίσεις των συστημάτων καινοτομίας, η γνώση διαχωρίζεται στο *κωδικοποιημένο* και το *άρρητο* σκέλος της, αυτό δηλαδή που δεν είναι δυνατόν να κωδικοποιηθεί και καταγραφεί αλλά «μεταφέρεται» μαζί με τα άτομα που την κατέχουν. Σήμερα, λοιπόν, η ανταγωνιστικότητα μιας χώρας (όπως και μιας περιφέρειας ή μιας συγκεκριμένης πόλης ή περιοχής) δεν προσδιορίζεται μόνο από τις υποδομές και άλλους οικονομικούς δείκτες. Καθοριστικό ανταγωνιστικό πλεονέκτημα αποτελεί και η ικανότητά της να προσελκύει και να διατηρεί το εξειδικευμένο επιστημονικό δυναμικό που χρειάζεται για να αναπτυχθεί η οικονομία της, και κατ' επέκταση να επιτευχθεί η κοινωνική πρόοδος και η ευημερία των πολιτών της.

Το φαινόμενο της κινητικότητας του *εξειδικευμένου επιστημονικού δυναμικού*, εντός και εκτός των συνόρων της χώρας, δεν είναι καινούργιο αλλά διαχρονικό, από την αρχαιότητα μέχρι τις μέρες μας. Για παράδειγμα, στο παρελθόν είχαμε έντονη κινητικότητα προς πόλεις όπως η Αθήνα, η Αλεξάνδρεια, η Ρώμη και η Κωνσταντινούπολη που αποτελούσαν πόλο έλξης και συγκέντρωσης επιστημόνων και διανοούμενων της εποχής.

Η κινητικότητα του εξειδικευμένου επιστημονικού δυναμικού έχει όμως ενταθεί και απασχολεί ιδιαίτερα τον δημόσιο διάλογο καθώς ζούμε σε μια εποχή που χαρακτηρίζεται από έντονες αλλαγές σε όλους τους τομείς της κοινωνικής και οικονομικής ζωής. Οι αλλαγές αυτές αντικατοπτρίζονται στις παγκόσμιες τάσεις (mega trends) όπως η κλιματική κρίση, το δημογραφικό πρόβλημα, οι μετακινήσεις πληθυσμών, οι πολεμικές συγκρούσεις, η πανδημία της COVID-19, οι γεωπολιτικές εξελίξεις και οι αναδυόμενες τεχνολογίες (π.χ. η παραγωγική τεχνητή νοημοσύνη, τεχνολογίες blockchain). Η κινητικότητα καθορίζεται από ποικίλους παράγοντες που αλληλοεπιδρούν και επηρεάζουν δυναμικά τις αιτίες, τον τρόπο, τον χώρο και τον χρόνο που αυτή λαμβάνει χώρα, καθώς και τα αποτελέσματα και τις συνέπειές της.

Η κινητικότητα του εξειδικευμένου επιστημονικού δυναμικού αναφέρεται στην προσωρινή ή μόνιμη μετανάστευση ατόμων που είναι κάτοχοι ακαδημαϊκού ή επαγγελματικού πτυχίου και διαθέτουν υψηλή εξειδίκευση σε περιοχές (συνήθως μεγάλα αστικά κέντρα) ή σε χώρες διαφορετικές από αυτές που γεννήθηκαν ή εκπαιδεύτηκαν. Το δυναμικό αυτό αποτελείται συνήθως από άτομα από 25 ετών και πάνω που η εργασιακή τους διαδρομή δεν είναι στατική και συνδεδεμένη μόνο με τον τόπο από όπου κατάγονται ή σπούδασαν.

Η Ελλάδα είναι, κατά βάση, μια από τις χώρες που «τροφοδοτεί» με εξειδικευμένο επιστημονικό δυναμικό χώρες υποδοχής, κυρίως του λεγόμενου Δυτικού Κόσμου, χωρίς να έχει καταφέρει να προσελκύει, στο βαθμό που απαιτείται, επιστήμονες από άλλες χώρες. Παρόλο που η κινητικότητα του εξειδικευμένου επιστημονικού δυναμικού έχει συνδεθεί συχνά με αρνητική χροιά και περιγράφεται με όρους όπως η «διαρροή εγκεφάλων» (brain drain), τα τελευταία χρόνια γίνονται προσπάθειες μιας ολιστικής προσέγγισης.

Should I stay, or should I go?

Κινητικότητα εξειδικευμένου επιστημονικού δυναμικού: τάσεις, προκλήσεις και ευκαιρίες

Σε σύγχρονες έρευνες και πρωτοβουλίες γίνεται προσπάθεια ώστε να αναδειχθούν όχι μόνο οι προκλήσεις αλλά και οι ευκαιρίες που αναδύονται από τις διάφορες μορφές της κινητικότητας του εξειδικευμένου επιστημονικού δυναμικού για την κοινωνία και την οικονομία. Επίσης, γίνεται προσπάθεια να φωτιστούν λιγότερο μελετημένες πλευρές της κινητικότητας, όπως:

- ο η «εικονική ή υβριδική κινητικότητα», όταν ο/η επιστήμονας έχει εργασιακή σχέση με φορείς ή επιχειρήσεις από την Ελλάδα και άλλες χώρες, ζώντας σε μια από αυτές
- ο η κινητικότητα εντός των συνόρων μια χώρας, όταν ο/η επιστήμονας μετακινείται μεταξύ της περιφέρειας και των μεγάλων αστικών κέντρων
- ο η κινητικότητα ανάμεσα σε τομείς της οικονομίας, όπως για παράδειγμα τον κλάδο της τεχνητής νοημοσύνης όπου πολλοί επιστήμονες εγκατέλειψαν την καριέρα τους σε ακαδημαϊκούς ή ερευνητικούς φορείς για να δουλέψουν σε τμήματα έρευνας και ανάπτυξης επιχειρήσεων (AI brain drain).

Το PolicyLab@EKT

Για την αντιμετώπιση σημαντικών και πολύπλευρων ζητημάτων όπως η κινητικότητα του εξειδικευμένου επιστημονικού δυναμικού είναι απαραίτητος ο δομημένος και πολυσυμμετοχικός διάλογος. Το PolicyLab@EKT δημιουργήθηκε ώστε το Εθνικό Κέντρο Τεκμηρίωσης και Ηλεκτρονικού Περιεχομένου να συμβάλει ενεργά στο δημόσιο διάλογο παρέχοντας γνώση και δεδομένα για τη βέλτιστη χάραξη, υλοποίηση και παρακολούθηση πολιτικών στους τομείς Έρευνας, Τεχνολογίας, Ανάπτυξης και Καινοτομίας, και Ψηφιακού Μετασχηματισμού (ΕΤΑΚ-ΨΜ). Ακολουθώντας σύγχρονες και αξιόπιστες επιστημονικές μεθόδους, παρουσιάζουμε μέσα από το PolicyLab@EKT τα διαθέσιμα δεδομένα και επιστημονική γνώση, εντοπίζουμε τις τυχόν ελλείψεις και συνεργαζόμαστε με φορείς του δημόσιου και ιδιωτικού τομέα και της Κοινωνίας των Πολιτών. Το όραμά μας είναι να συμβάλουμε σε μια ουσιαστική αλλαγή στον τρόπο με τον οποίο ο σχεδιασμός δημόσιων πολιτικών γίνεται αντιληπτός και συνδέεται με την κοινωνία και την οικονομία. Μπορείτε να ενημερωθείτε αναλυτικά για το PolicyLab@EKT και την ευρύτερη πρωτοβουλία Knowledge4Policy@EKT στην ιστοσελίδα <https://knowledge4policy.ekt.gr>.

Μεθοδολογική προσέγγιση

Το PolicyLab@EKT ακολουθεί μια μεθοδολογική προσέγγιση συμβατή με αυτή που ακολουθούν αντίστοιχα εργαστήρια διεθνώς για να διατυπώνουν με σαφήνεια τα ζητήματα που θα εξεταστούν, να αποτυπώνουν με συστηματικό τρόπο τα ενδιαφερόμενα μέρη και τους εμπειρογνώμονες, να οργανώνουν δομημένες συζητήσεις και ανταλλαγές γνώσεων, εμπειριών, δεδομένων και ιδεών και να συν-διαμορφώνουν προτάσεις για εφικτές και καινοτόμες λύσεις.

Σχήμα 1: Μεθοδολογία PolicyLab@EKT

Στο Σχήμα 1 καταγράφεται πιο αναλυτικά η μεθοδολογική προσέγγιση που ακολουθεί το PolicyLab@EKT, που περιλαμβάνει:

- Την αποτύπωση, την ανάλυση και τη σύνθεση των διαθέσιμων δεδομένων και σχετικών δημοσιεύσεων
- Τη χαρτογράφηση όλων των εμπλεκόμενων και ενδιαφερόμενων μερών
- Την καταγραφή απόψεων, εμπειριών, αναγκών και ιδεών από τα εμπλεκόμενα και ενδιαφερόμενα μέρη
- Τη δημιουργία προπαρασκευαστικού υλικού
- Τη συν-διαμόρφωση προτάσεων που στοχεύουν σε καινοτόμες (πολιτικές) πρωτοβουλίες και δράσεις μέσα από δομημένο διάλογο (π.χ. βιωματικά εργαστήρια, συνεντεύξεις, κ.λπ.)
- Την πιλοτική εφαρμογή επιλεγμένων δράσεων σε μικρή κλίμακα, αν αυτό είναι εφικτό και χρήσιμο

Should I stay, or should I go?

Κινητικότητα εξειδικευμένου επιστημονικού δυναμικού: τάσεις, προκλήσεις και ευκαιρίες

- ο Τη δημοσιοποίηση και διάχυση των αποτελεσμάτων, για παράδειγμα μέσα από εκδόσεις, σαν αυτή που έχετε μπροστά σας, και δράσεις επικοινωνίας, όπως το συνέδριο του ΕΚΤ στις 10 και 11 Νοεμβρίου 2023 (<https://knowledge4policy.ekt.gr/conference2023>).

Το PolicyLab@ΕΚΤ εστίασε στη συνολική εξέταση των θεμάτων που σχετίζονται με την κινητικότητα του εξειδικευμένου επιστημονικού δυναμικού. Τα βασικά ερωτήματα που έγιναν αντικείμενο διερεύνησης και διαλόγου κατά τη διάρκεια του εργαστηρίου είναι:

1. Ποιες είναι οι τάσεις, εξελίξεις και (νέες) μορφές κινητικότητας του εξειδικευμένου επιστημονικού δυναμικού, σε διεθνές και εθνικό επίπεδο;
2. Ποια είναι τα διαθέσιμα δεδομένα, στην Ελλάδα και διεθνώς, για την κινητικότητα του εξειδικευμένου επιστημονικού δυναμικού στο πλαίσιο του οικοσυστήματος Έρευνας, Τεχνολογίας, Ανάπτυξης, Καινοτομίας και Ψηφιακού Μετασχηματισμού (ΕΤΑΚ-ΨΜ);
3. Ποιες είναι οι σχετικές πρωτοβουλίες και δράσεις για την παρακολούθηση και παρέμβαση στο φαινόμενο της κινητικότητας από φορείς της πολιτείας, της επιχειρηματικής και ακαδημαϊκής/ερευνητικής κοινότητας; Υπάρχουν πρωτοβουλίες και δράσεις που βασίζονται σε δεδομένα (evidence-informed policies / initiatives);
4. Ποια είναι η προσφορά και ζήτηση (σήμερα και σε ορίζοντα δεκαετίας) για το εξειδικευμένο επιστημονικό δυναμικό; Σε ποιους τομείς υπάρχει η μεγαλύτερη αναντιστοιχία μεταξύ προσφοράς και ζήτησης και πού οφείλεται;
5. Ποιες είναι οι προσωπικές και επαγγελματικές προκλήσεις και ευκαιρίες για την (επαν)ένταξη των επιστημόνων στο ελληνικό οικοσύστημα ΕΤΑΚ-ΨΜ; Ποια είναι τα κίνητρα και αντικίνητρα για την επιστροφή τους;

Συγκεκριμένα, μέσα από την υλοποίηση του PolicyLab@ΕΚΤ έγινε προσπάθεια να φωτιστούν κάποιες από τις λιγότερο μελετημένες μορφές και πτυχές της κινητικότητας όπως:

- ο Η «εικονική κινητικότητα», συμπεριλαμβανομένων των «νομάδων της ψηφιακής εποχής» (digital nomads) και αυτών που εργάζονται μέσω κόσμων εκτεταμένης πραγματικότητας (εικονική, επαυξημένη ή μικτή) για οργανισμούς ή εταιρείες που εδρεύουν σε μια άλλη χώρα.
- ο Η «υβριδική κινητικότητα» όπου κάποιος μπορεί να εργάζεται παράλληλα για οργανισμούς ή εταιρείες που εδρεύουν σε δυο ή περισσότερες χώρες.
- ο Η κινητικότητα όπου Έλληνες και ξένοι επιστήμονες ζουν σε μια χώρα αλλά διασχίζουν σε τακτική βάση τα σύνορα εργαζόμενοι σε μια γειτονική χώρα (transnational commuters).
- ο Η κινητικότητα εντός των συνόρων μια χώρας.
- ο Η κινητικότητα ανάμεσα σε τομείς της οικονομίας.

Βιβλιογραφική επισκόπηση και δημιουργία ενός κειμένου βάσης

Η αναζήτηση σχετικής ακαδημαϊκής και μη-ακαδημαϊκής βιβλιογραφίας (academic and grey literature) για την κινητικότητα του επιστημονικού δυναμικού βασίστηκε στις ακόλουθες λέξεις-κλειδιά και στους συνδυασμούς τους:

brain mobility/circulation), virtual brain mobility/circulation), hybrid brain mobility / circulation), brain drain, brain waste, brain gain, virtual return, virtual brain gain, διαρροή εγκεφάλων, μετανάστευση υψηλής εξειδίκευσης, φυγή εξειδικευμένου ανθρώπινου δυναμικού, κυκλοφορία εγκεφάλων, εισροή εγκεφάλων

Η βιβλιογραφική επισκόπηση έγινε σύμφωνα με τη μεθοδολογία PRISMA (Page et al., 2021) σε τρία διακριτά αλλά αλληλένδετα «βήματα». Το πρώτο περιλάμβανε αναζήτηση ακαδημαϊκής βιβλιογραφίας στη βιβλιογραφική βάση δεδομένων Scopus ενώ παράλληλη αναζήτηση έγινε για μη ακαδημαϊκή βιβλιογραφία στην υπηρεσία αναζήτησης Google Scholar. Επίσης, έγινε αναζήτηση σε βάσεις δεδομένων του ΕΚΤ με ελληνικά επιστημονικά περιοδικά και διδακτορικά, όπως το ejournals.publising.ekt.gr και το Εθνικό Αρχείο Διδακτορικών Διατριβών (<https://www.didaktorika.gr>). Τέλος, εφαρμόστηκε η τεχνική της «χιονοστιβάδας» και των ετεροαναφορών (snowball and citation search) και εντοπίστηκαν επιπλέον άρθρα, εκθέσεις κ.λπ. μέσα από τις αναφορές που υπήρχαν σε σχετικές δημοσιεύσεις και σε αυτές που προτάθηκαν από μέλη της επιστημονικής επιτροπής και της ομάδας διοργάνωσης του PolicyLab@EKT. Στο δεύτερο βήμα, έγινε έλεγχος για διπλοεγγραφές και επιλέχθηκαν οι δημοσιεύσεις που, με βάση τον τίτλο και την περίληψή τους, παρείχαν στοιχεία σχετικά με τα ερευνητικά ερωτήματα. Στο τρίτο βήμα, έγινε επισταμένη ανάγνωση και ανάλυση του πλήρους κειμένου των επιλεγμένων δημοσιεύσεων από δυο μέλη της ομάδας διοργάνωσης και δημιουργήθηκε ένα κείμενο βάσης (background document) με τη σύνθεση των σχετικών ευρημάτων. Το κείμενο αυτό μοιράστηκε στα μέλη της επιστημονικής επιτροπής και της ομάδας διοργάνωσης για σχόλια, προσθήκες και αλλαγές. Η τελική έκδοση του κειμένου μορφοποιήθηκε και στάλθηκε στους προσκεκλημένους στο εργαστήριο διαβούλευσης για να υπάρξει μια κοινή βάση για συζήτηση, να έχουν ξεκαθαριστεί θέματα ορολογίας και να έχουν παρουσιαστεί με συνοπτικό τρόπο τα σχετικά δεδομένα και πρωτοβουλίες που προέκυψαν από τη βιβλιογραφική έρευνα.

Καταγραφή απόψεων και αναγκών

Παράλληλα με την βιβλιογραφική έρευνα, αλλά και μέσω αυτής, έγινε η καταγραφή και η «χαρτογράφηση» των εμπλεκόμενων και ενδιαφερόμενων μερών, τόσο σε επίπεδο προσώπων όσο και φορέων και οργανισμών. Έγινε επισταμένη αναζήτηση για τους φορείς της δημόσιας διοίκησης που υπεύθυνοι για το σχεδιασμό και την άσκηση πολιτικών σχετικά με την κινητικότητα του επιστημονικού δυναμικού σε εθνικό, περιφερειακό και τοπικό επίπεδο καθώς και για τους αντίστοιχους φορείς της ερευνητικής, ακαδημαϊκής και επιχειρηματικής κοινότητας, και της Κοινωνίας των Πολιτών.

Should I stay, or should I go?

Κινητικότητα εξειδικευμένου επιστημονικού δυναμικού: τάσεις, προκλήσεις και ευκαιρίες

Στη συνέχεια έγιναν πέντε συνεντεύξεις με εκπροσώπους από διαφορετικές ομάδες εμπλεκόμενων και ενδιαφερόμενων μερών που επιλέχθηκαν, σύμφωνα με τη χαρτογράφηση που προηγήθηκε, ώστε να υπάρχει καταγραφή ποικίλων οπτικών και θέσεων. Ο στόχος των συνεντεύξεων, που έγιναν μέσω τηλεδιάσκεψης, ήταν διττός: οι συνεντευξιζόμενοι κλήθηκαν να αναφέρουν τις προσδοκίες που είχαν από μια τέτοια συμμετοχική διαδικασία και τη σχετική εμπειρία τους καθώς και να προσθέσουν σχετικές πρωτοβουλίες και δράσεις που πιθανόν δεν έχουν ακόμα δημοσιοποιηθεί οπότε δεν είχαν εντοπιστεί στο πλαίσιο της βιβλιογραφικής έρευνας. Το γεγονός ότι το εργαστήριο ήταν ευκαιρία συνάντησης με φυσική παρουσία, ειδικά μετά την περίοδο αποστασιοποίησης που επέβαλε η πανδημία της COVID-19, για την ανταλλαγή απόψεων μεταξύ ειδικών στην κινητικότητα του εξειδικευμένου επιστημονικού δυναμικού ήταν βασικό κίνητρο για τη συμμετοχή όλων.

Οι ερωτηθέντες, σχετικά με τις προσδοκίες τους από τη συμμετοχή τους στο PolicyLab@EKT, τόνισαν τη δυνατότητα ανάπτυξης συνεργειών και συνεργασιών, την ανταλλαγή απόψεων αλλά και την πιθανότητα αξιοποίησης θετικά από την κοινωνία και την οικονομία του φαινομένου της κινητικότητας του εξειδικευμένου ανθρώπινου δυναμικού. Κατά τη διάρκεια των συνεντεύξεων αναδείχθηκε και το γεγονός ότι πολλοί είναι οι φορείς του ιδιωτικού και δημοσίου τομέα που ασχολούνται με το φαινόμενο, χωρίς να έχει υπάρξει η δυνατότητα συνεργασίας τους ή προβολή της δουλειάς τους ώστε να μην υπάρχουν αλληλοεπικαλύψεις. Τέλος, αναφέρθηκε και η ανάγκη να προβληθούν τα πιθανά μονοπάτια επαγγελματικής δράσης που ακολουθούν οι άνθρωποι που επιλέγουν να πάρουν μέρος σε κινητικότητα είτε για ακαδημαϊκούς είτε για επαγγελματικούς λόγους, ώστε να γνωρίσουν αυτές τις δυνατότητες και άλλοι, αλλά και για να υπάρξει καλύτερη μέριμνα από την πολιτεία, ώστε το εξειδικευμένο επιστημονικό δυναμικό της χώρας να μην βρεθεί ξανά στη δυσμενή θέση που βρέθηκε κατά την έναρξη της οικονομικής κρίσης, αφού δεν είχαν αναπτυχθεί σχετικές πολιτικές.

Εργαστήριο διαβούλευσης και συλλογικής νοημοσύνης

Το εργαστήριο διαβούλευσης και συλλογικής νοημοσύνης είναι κομβικό στοιχείο της μεθοδολογίας του PolicyLab@EKT καθώς αποτελεί τη βάση για δομημένο και πολυσυμμετοχικό διάλογο βασισμένο στα δεδομένα που προέκυψαν από τις προηγούμενες φάσεις. Ο τίτλος του εργαστηρίου ήταν Should I Stay or Should I go. Κινητικότητα εξειδικευμένου επιστημονικού δυναμικού – τάσεις, προκλήσεις και ευκαιρίες. Μέσα από βιωματικές δραστηριότητες τόσο στην ολομέλεια όσο και σε ομάδες (δείτε το πρόγραμμα του εργαστηρίου στο Παράρτημα 2), υπεύθυνοι χάραξης πολιτικής, μέλη της ακαδημαϊκής και ερευνητικής κοινότητας αλλά και εκπρόσωποι επιχειρήσεων και φορέων της Κοινωνίας των Πολιτών συζήτησαν τα διαθέσιμα δεδομένα και συν-διαμόρφωσαν προτάσεις για καινοτόμες δράσεις σχετικές με την κινητικότητα του εξειδικευμένου επιστημονικού δυναμικού. Στο εργαστήριο που πραγματοποιήθηκε την Πέμπτη 8 Ιουνίου στις εγκαταστάσεις του ΕΚΤ στο Παλαιό Φάληρο συμμετείχαν τριάντα έξι άτομα: εκπρόσωποι φορέων του δημόσιου και ιδιωτικού τομέα της χώρας μας, μέλη της Επιστημονικής Επιτροπής και μέλη της διεπιστημονικής ομάδας διοργάνωσης του Εθνικού Κέντρου Τεκμηρίωσης (δείτε την αναλυτική λίστα στο Παράρτημα 1).

Περιορισμοί

Όπως κάθε ερευνητική διαδικασία, έτσι και αυτή που περιγράφεται στην παρούσα έκδοση έχει τους περιορισμούς της. Σχετικά με τη βιβλιογραφική έρευνα, αν και χρησιμοποιήθηκαν search strings για να εντοπίσουμε τη σχετική βιβλιογραφία και να την αξιοποιήσουμε στη σύνταξη τόσο του κειμένου βάσης όσο και της παρούσας έκδοσης, είναι πιθανόν ένα κομμάτι της βιβλιογραφίας να μην έχει συμπεριληφθεί, εάν σε αυτό δεν είχαν αξιοποιηθεί οι όροι αναζήτησης στον τίτλο, περίληψη και λέξεις κλειδιά. Επίσης, η αναζήτηση έγινε για τον εντοπισμό σχετικής βιβλιογραφίας μόνο στην ελληνική και αγγλική γλώσσα.

Στο εργαστήριο διαβούλευσης συμμετείχαν, με ελάχιστες εξαιρέσεις, ειδικοί που ζουν και εργάζονται στην Ελλάδα, κάτι που δεν επέτρεψε, για παράδειγμα, την συμμετοχή Ελλήνων επιστημόνων της Διασποράς. Επιπλέον, η μονοήμερη διάρκεια του εργαστηρίου, δεν επέτρεψε την αναλυτική ανάπτυξη των προτάσεων για πρωτοβουλίες και δράσεις που συνδιαμόρφωσαν οι συμμετέχοντες. Έτσι, οι προτάσεις που προέκυψαν δεν ήταν δυνατόν να δοκιμαστούν σε μικρή κλίμακα οπότε αυτό το κομμάτι της μεθοδολογίας δεν υλοποιήθηκε. Σε επόμενα PolicyLab@EKT η διάρκεια του σχετικού εργαστηρίου προτείνεται να είναι διήμερη και να δίνει τη δυνατότητα συμμετοχής και ειδικών από άλλες περιοχές της χώρας.

Should I stay, or should I go?

Κινητικότητα εξειδικευμένου επιστημονικού δυναμικού: τάσεις, προκλήσεις και ευκαιρίες

Τα κύρια αποτελέσματα του PolicyLab@EKT

Σε αυτή την ενότητα παρουσιάζονται τα κύρια αποτελέσματα από τη βιβλιογραφική επισκόπηση, τις συνεντεύξεις με εκπροσώπους δημόσιων και ιδιωτικών φορέων και της Κοινωνίας των Πολιτών και του δομημένου διαλόγου στο πλαίσιο του βιωματικού εργαστηρίου.

Το φαινόμενο της κινητικότητας και η ελληνική διάσταση

Τα δεδομένα δείχνουν ότι ένας στους τρεις ενήλικες που γεννήθηκαν στον αναπτυσσόμενο κόσμο και αποτελεί εξειδικευμένο ανθρώπινο δυναμικό ζει στον ανεπτυγμένο κόσμο ως «μετανάστες γνώσης» (Mendoza et al., 2020). Ο όρος *διαρροή εγκεφάλων* (brain drain) άρχισε να χρησιμοποιείται στα τέλη της δεκαετίας του 1960 και χρησιμοποιήθηκε περισσότερο όταν το φαινόμενο στην Ευρώπη έγινε έντονο μετά την περίοδο 2007-2008, με το ξέσπασμα της οικονομικής κρίσης στις χώρες της νότιας Ευρώπης, Ελλάδα, Ιταλία, Ισπανία και Πορτογαλία. Την ίδια περίοδο, η ένταξη της Βουλγαρίας και της Ρουμανίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση οδήγησε στην κινητικότητα εξειδικευμένου επιστημονικού δυναμικού και από αυτές τις χώρες σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες-υποδοχής.

Συχνά δηλώνεται από την ακαδημαϊκή και ερευνητική κοινότητα και τον πολιτικό κόσμο ότι η Ελλάδα έχει χάσει, και συνεχίζει να χάνει, μεγάλο μέρος του εξειδικευμένου επιστημονικού δυναμικού της που μεταναστεύει στο εξωτερικό. Σύμφωνα με έκθεση της Τράπεζας της Ελλάδος (Τράπεζα της Ελλάδος, 2016), η Ελλάδα είναι τέταρτη στην κατάταξη των ευρωπαϊκών χωρών ως προς το ποσοστό εκροής ανθρωπίνου κεφαλαίου αναλογικά με το εργατικό δυναμικό της. Βασικός λόγος είναι η έλλειψη ευκαιριών για επαγγελματική αποκατάσταση ή εξέλιξη, και η έλλειψη ενιαίας και συνεκτικής στρατηγικής διασύνδεσης της προσφοράς και ζήτησης εξειδικευμένου επιστημονικού δυναμικού.

Οι πρώτες έρευνες επάνω στην κινητικότητα του επιστημονικού δυναμικού ασχολήθηκαν με τις επιπτώσεις στις χώρες αποστολής, που θεωρήθηκαν αρχικά ουδέτερες, αφού οι άνθρωποι αυτοί άφηναν πίσω τους περιουσιακά στοιχεία και έστειλαν εμβάσματα ως αντίβαρο στην απώλεια της γενικότερης συνεισφοράς τους. Επίσης, ανέδειξαν τα οφέλη της ελεύθερης μετακίνησης για την παγκόσμια οικονομία και την αγορά εργασίας (π.χ., Labrianidis, 2014). Από την άλλη πλευρά, παρατηρήθηκε μείωση της παραγωγικότητας και απώλεια επενδύσεων στις χώρες αποστολής, και αύξηση του χάσματος ανάμεσα στις αναπτυγμένες και τις αναπτυσσόμενες χώρες, αφού οι πρώτες αξιοποιούν προς όφελος των οικονομιών τους το πρόσθετο επιστημονικό δυναμικό.

Στην Ελλάδα, το φαινόμενο εξετάστηκε από τη σκοπιά των συνεπειών στην τοπική αγορά εργασίας και καταγράφηκαν παράγοντες που συμβάλλουν στην κινητικότητα Ελλήνων επιστημόνων προς χώρες του

εξωτερικού που ενισχύθηκε από την οικονομική κρίση. Σύμφωνα με έρευνα του 2019 (Ηλιοπούλου, 2019), γύρω στους 200.000 νέους έχουν φύγει τα τελευταία 5 χρόνια (από την Ελλάδα) για λόγους, όπως:

- Η οικονομική κρίση
- Η ανεργία και έλλειψη θέσεων εργασίας
- Η έλλειψη αξιοκρατίας και διαφθορά
- Οι καλύτερες προοπτικές εξέλιξης στο εξωτερικό

Ωστόσο, η κινητικότητα επιστημονικού δυναμικού δεν έχει μόνο αρνητικές συνέπειες και τα τελευταία χρόνια αναπτύσσονται όχι μόνο πρωτοβουλίες για την ανάσχεση ή ακόμα και αντιστροφή του φαινομένου αλλά και για την ανάδειξη των θετικών επιπτώσεων της κινητικότητας. Μια από τις θετικές επιπτώσεις είναι ότι το εξειδικευμένο ανθρώπινο δυναμικό που αποφάσισε να μεταναστεύσει μπορεί να εκπαιδευτεί / εξειδικευθεί και, όταν επιστρέψει είτε στη χώρα είτε και τον τόπο καταγωγής του, να μεταφέρει μαζί του πολύτιμες γνώσεις, εμπειρίες και δικτύωση. Τα τελευταία χρόνια εξετάζεται η πρόθεση επιστροφής αυτού του εξειδικευμένου επιστημονικού δυναμικού στην Ελλάδα στον ακαδημαϊκό τομέα (Σιάσος, 2023) και γενικότερα (Βιρβιδάκη, 2023· Πρατσινάκης et al., 2021). Ωστόσο, το αβέβαιο εργασιακό μέλλον και οι χαμηλοί μισθοί αποτελούν βασικό ανάχωμα στην επιστροφή. Σε κάθε περίπτωση, η επιστροφή επιστημονικού δυναμικού και η συνακόλουθη προσφορά μπορεί να είναι με φυσική παρουσία αλλά και εικονική, για την οποία χρησιμοποιείται ο όρος *εικονική επιστροφή* (virtual return, Labrianidis & Karampekios, 2022).

Σε αυτό το δυναμικό τοπίο, σημαντική είναι η δράση της ελληνικής διασποράς που είναι πολύ ενεργή επιστημονικά και επιχειρηματικά, καθώς έχει τη δυνατότητα να εντοπίζει ευκαιρίες, εταίρους και επιχειρησιακές και ερευνητικές δραστηριότητες (Αναστασάκης & Καμάρας, 2021· Καφέ & Πρατσινάκης, 2021). Σημαντική είναι και η συνεισφορά ερευνητικών έργων και πρωτοβουλιών. Ανάμεσα τους βρίσκονται οι *Γέφυρες Γνώσης και Συνεργασίας* του ΕΚΤ, το *Greek Diaspora Fellowship Program* του Institute of International Education και το *Rebooting the Greek Language*, που υποστηρίχθηκαν από το Ίδρυμα Σταύρος Νιάρχος, και το έργο *Στάση των Ελλήνων Μεταναστών της Οικονομικής Κρίσης απέναντι στην Ελλάδα* από το Πανεπιστήμιο Μακεδονίας που να επιδιώκει να συγκεντρώσει, συνθέσει και παράγει γνώση που θα συμβάλει στη διαμόρφωση σύγχρονων πολιτικών προτάσεων για τη σχέση της χώρας με τους Έλληνες του κόσμου (Κωνσταντινίδης & Παιδή, 2023).

Παράλληλα, οι έρευνες καταγράφουν διαφορά στην αντίληψη του τι είναι η διαρροή εγκεφάλων και κατά πόσο είναι αρνητικό φαινόμενο για τις χώρες αποστολής και υποδοχής. Επίσης, τονίζουν και την εσωτερική κινητικότητα του εξειδικευμένου επιστημονικού δυναμικού, που συγκεντρώνεται κυρίως στα μεγάλα αστικά κέντρα με αποτέλεσμα η περιφέρεια να αντιμετωπίζει προβλήματα, ακόμη και όταν γίνονται προσπάθειες για την οικονομική ανάπτυξή της.

Από την άλλη μεριά, η Ευρωπαϊκή Ένωση υποστηρίζει την ελεύθερη κινητικότητα των εργαζομένων, καθώς αυτή ήταν βασικός στόχος και αρχή ήδη από τη θεσμοθέτησή της (Regulation 492/2011). Ωστόσο, όπως τονίζει το European Committee of the Regions, υπάρχει ανάγκη αντιμετώπισης του φαινομένου μέσα από συντονισμό όλων των επιπέδων διακυβέρνησης (European Committee of the Regions, et al., 2018). Σημειώνεται ότι οι ευρωπαϊκές και εθνικές πολιτικές είναι απαραίτητο να υποστηρίζουν τις τοπικές

Should I stay, or should I go?

Κινητικότητα εξειδικευμένου επιστημονικού δυναμικού: τάσεις, προκλήσεις και ευκαιρίες

και περιφερειακές αρχές για να αξιολογούνται καλύτερα οι τοπικές ανάγκες και να αυξάνεται η ελκυστικότητα τους, ώστε να επιστρέψουν κάποιοι από τους επιστήμονες που έφυγαν. Προτείνεται, τέλος, η συνεργασία όλων των ενδιαφερόμενων μερών, όπως επιχειρήσεις, φορείς εκπαίδευσης και κατάρτισης, και μη κυβερνητικές οργανώσεις, με στόχο την καλύτερη και αποτελεσματικότερη διαχείριση του φαινομένου.

Σύμφωνα με έρευνα του OECD (2019), η μετανάστευση του εξειδικευμένου επιστημονικού δυναμικού σχετίζεται, μεταξύ άλλων, με τις πολιτικές μετανάστευσης των κρατών μελών, την ανάγκη αντιστοίχισης της ζήτησης και των δεξιοτήτων, και την αναγνώριση των προσόντων. Επίσης, αναφέρονται η απροθυμία εργοδοτών να απασχολούν εξειδικευμένο προσωπικό από άλλες χώρες και η πρωτοβουλία που αναλαμβάνουν ιδιωτικοί φορείς για να καλύψουν την έλλειψη ρυθμιστικού πλαισίου και να προσφέρουν λύσεις.

Στο πλαίσιο αυτό, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή (European Commission, 2019) καταγράφει τον τρόπο που τα διάφορα κράτη μέλη αντιμετωπίζουν την καινοτομία και τη μεταφορά τεχνογνωσίας. Χαρακτηριστικό των χωρών που έχουν δυναμικές μεταναστευτικές πολιτικές, όπως Γαλλία και Γερμανία, είναι τα χαλαρά περιοριστικά μέτρα και η παροχή κινήτρων για την εγκατάσταση εξειδικευμένου επιστημονικού δυναμικού.

Τέλος, οι έρευνες δίνουν έμφαση στην επίδρασή του φαινομένου της κινητικότητας σε διάφορες κοινωνικές ομάδες, όπως οι γυναίκες (Docquier et al., 2012; Elveren & Toksöz, 2019) και οι ηλικιωμένοι (*To brain drain éφερε to care drain*, 2020), αλλά και σε συγκεκριμένες επαγγελματικές ομάδες, όπως οι γιατροί (Ifanti et al., 2014).

Σημαντικές έρευνες έχουν γίνει και από τον Σύνδεσμο Επιχειρήσεων και Βιομηχάνων (ΣΕΒ, n.d.), με αυτήν του Φεβρουαρίου 2020 να προτείνει την υιοθέτηση στρατηγικής βασισμένης σε δύο άξονες που στηρίζεται σε πολιτικές που μπορούν να αντιμετωπίσουν τις δομικές αιτίες του προβλήματος και σε στοχευμένες παρεμβάσεις. Άλλη έρευνα, σε συνεργασία με την Elevate Greece (*Έρευνα Elevate Greece - ΣΕΒ Για Brain Gain - BusinessNews.Gr, n.d.*), αναδεικνύει τις ψηφιακές δεξιότητες ως όχημα για τον επαναπατρισμό του εξειδικευμένου επιστημονικού δυναμικού, αν και, σύμφωνα με τον δείκτη DESI που μετρά το επίπεδο ψηφιακής ωριμότητας των 28 κρατών μελών της Ε.Ε, η Ελλάδα κατέλαβε το 2022 την 26η θέση από τα 27 κράτη-μέλη.

Ευρωπαϊκές πρωτοβουλίες

Το φαινόμενο της κινητικότητας του εξειδικευμένου επιστημονικού δυναμικού σχετίζεται άμεσα με κοινωνικές και οικονομικές ιδιαιτερότητες καθώς και τις σχετικές ανισότητες που υπάρχουν ανάμεσα και εντός των κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Έτσι, σε ευρωπαϊκό επίπεδο λαμβάνονται διάφορες πρωτοβουλίες σε ευρωπαϊκό επίπεδο τόσο για τη μελέτη και την καταγραφή της υφιστάμενης κατάστασης όσο και για να ενισχυθούν οι θετικές επιπτώσεις από την κινητικότητα του εξειδικευμένου επιστημονικού δυναμικού.

Τα τελευταία χρόνια πολλαπλασιάζονται τα οικοσυστήματα για την τόνωση της καινοτομίας και της επιχειρηματικότητας, εντός Ευρωπαϊκής Ένωσης. Συγκεκριμένα, σύμφωνα με έκθεση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής (European Commission, 2019):

- πάνω από τα μισά κράτη μέλη θεωρούν την προσέλκυση και διατήρηση καινοτόμων επιχειρηματιών και νεοσύστατων επιχειρήσεων από τρίτες χώρες πολιτική προτεραιότητα για την προώθηση ζωντανής επιχειρηματικής κουλτούρας
- τα υπόλοιπα κράτη μέλη, αν και έχουν προτεραιότητα την προώθηση καινοτομίας και επιχειρηματικότητας, δεν επικεντρώνονται στην προσέλκυση επιχειρηματιών από τρίτες χώρες.

Στο πλαίσιο αυτό, θεωρείται ότι η ίδρυση νεοφυών επιχειρήσεων μπορεί να συμβάλλει και στην κινητικότητα του επιστημονικού δυναμικού. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή δίνει, επίσης, μεγάλη σημασία στην εκπαίδευση και κατάρτιση. Στην έκθεση του European Migration Network (EMN Inform, 2022), αναφέρονται τα βασικά συμπεράσματα της σχετικής έρευνας στα κράτη μέλη για τη σημασία των ερευνητών που προέρχονται από τρίτες χώρες και τις πολιτικές που πρέπει να αναπτυχθούν. Παράλληλα, τονίζεται η επίδραση της πανδημίας της COVID-19 στην κινητικότητα των ερευνητών, όπως στη Γερμανία με την ανάπτυξη υβριδικών μορφών κινητικότητας, που περιλαμβάνουν συνεργασίες χωρίς φυσική μετεγκατάσταση ή συνδυασμό εικονικής και υβριδικής κινητικότητας. Ανάμεσα στις χώρες που έκαναν το βήμα σε μια διαφορετική αντιμετώπιση των ερευνητών και της διαρροής εγκεφάλων είναι και η Ελλάδα που σημείωσε την ανάγκη για κανονισμούς τηλεργασίας και τηλεεκπαίδευσης.

Η σημασία που δίνει η Ευρωπαϊκή Επιτροπή στην εκπαίδευση καταδεικνύεται και από τον αυξημένο προϋπολογισμό για την καινούργια προγραμματική περίοδο του Erasmus+ 2021-2027 και άλλων συναφών προγραμμάτων (von der Leyen, n.d.). Το πρόγραμμα γίνεται πιο ψηφιακό με την υιοθέτηση υβριδικών μορφών κινητικότητας, και πιο πράσινο, με την υποστήριξη της βιωσιμότητας. Παράλληλα, δίνει ευκαιρίες σε όλους, ανεξάρτητα από την ηλικία τους με στόχο να δημιουργηθούν ακαδημαϊκές και επαγγελματικές ευκαιρίες, ευκαιρίες δικτύωσης και συνεργασίες (*Home / Erasmus+*, n.d.).

Ελληνικές πρωτοβουλίες

Μέσα από τη βιβλιογραφική επισκόπηση, τις συνεντεύξεις και τις εργασίες του εργαστηρίου, αναδείχθηκαν διάφορες πρωτοβουλίες και δράσεις φορέων του δημόσιου και ιδιωτικού τομέα και της Κοινωνίας των πολιτών που παρουσιάζονται στη συνέχεια.

Πρωτοβουλίες δημόσιων φορέων

Τα τελευταία χρόνια υπάρχει μια σειρά από πρωτοβουλίες δημόσιων φορέων με στόχο την ανάσχεση της διαρροής εγκεφάλων, τη θέσπιση κινήτρων για την επιστροφή των Ελλήνων επιστημόνων της διασποράς και τη λειτουργική δικτύωση δημόσιων και ιδιωτικών φορέων με Έλληνες επιστήμονες που ζουν και εργάζονται στο εξωτερικό.

Should I stay, or should I go?

Κινητικότητα εξειδικευμένου επιστημονικού δυναμικού: τάσεις, προκλήσεις και ευκαιρίες

Οι κυριότερες από αυτές τις πρωτοβουλίες είναι:

1. Οι [Γέφυρες Γνώσης και Συνεργασίας](#), από το Εθνικό Κέντρο Τεκμηρίωσης και Ηλεκτρονικού Περιεχομένου σε συνεργασία με το Υπουργείο Ανάπτυξης και το Υπουργείο Ψηφιακής Διακυβέρνησης.
2. Ο Εθνικός Μηχανισμός Διασύνδεσης Ταλέντων ([REBRAIN GREECE Talent Center](#)) του Υπουργείου Εργασίας και Κοινωνικής Ασφάλισης που έχει θεσμοθετηθεί με τον νόμο 5053/2023 για τη διασύνδεση Ελλήνων εργαζομένων, επιστημόνων, ερευνητών και εμπειρογνομόνων του εξωτερικού με επιχειρήσεις υψηλής εξειδίκευσης που δραστηριοποιούνται στην Ελλάδα.
3. Το πιλοτικό πρόγραμμα [Ελλάδα Ξανά](#), από το Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικής Ασφάλισης
4. Το [Elevate Greece](#), ελληνικό οικοσύστημα νεοφυών επιχειρήσεων, με στόχο την ενίσχυση, ανάπτυξη και εξωστρέφεια του ελληνικού οικοσυστήματος καινοτομίας.
5. Οι υποτροφίες και επιχορηγήσεις από το [Ελληνικό Ίδρυμα Έρευνας και Καινοτομίας \(ΕΙΙΔΕΚ\)](#), για τις ανθρωπιστικές και κοινωνικές επιστήμες, με στόχο την ισορροπημένη κινητικότητα
6. Η [ερευνητική δομή Αρχιμήδης](#), που καλύπτει τους τομείς τεχνητή νοημοσύνη, επιστήμη δεδομένων και αλγόριθμους, καθώς συνδέονται με την έρευνα και καινοτομία και μπορούν να βελτιώσουν κάθε πτυχή της καθημερινότητας των πολιτών.
7. Η δημιουργία επαγγελματικών μεταπτυχιακών, όπως το [Διαχείριση έργων υποδομών και κατασκευών](#).

Οι πολιτικές που φαίνεται να συνδέουν τις πρωτοβουλίες είναι:

- Η προσπάθεια να δοθούν κίνητρα στους Έλληνες επιστήμονες που βρίσκονται στο εξωτερικό να επιστρέψουν με τη διευκόλυνση της εύρεσης εργασίας στη χώρα.
- Η διασύνδεση των συστημάτων εκπαίδευσης και κατάρτισης με την αγορά εργασίας ώστε να περιοριστεί η φυγή Ελλήνων επιστημόνων.
- Η αξιοποίηση της τηλεργασίας ώστε να μπορεί να αξιοποιηθεί επιστημονικό δυναμικό που εργάζεται από χώρα του εξωτερικού ή από άλλη περιοχή της Ελλάδος.
- Η ενθάρρυνση της έρευνας και της καινοτομίας, με τη δημιουργία αντίστοιχων οικοσυστημάτων ώστε να δημιουργηθούν νέες θέσεις εργασίας για Έλληνες επιστήμονες.

Πρωτοβουλίες της επιχειρηματικής κοινότητας και της Κοινωνίας των Πολιτών

Πέρα από τις πρωτοβουλίες δημόσιων φορέων υπάρχουν και πρωτοβουλίες από φορείς της επιχειρηματικής κοινότητας και της Κοινωνίας των Πολιτών με στόχο τη δικτύωση των Ελλήνων της διασποράς με φορείς και επιχειρήσεις της Ελλάδας και υποστήριξης όσων επιστρέφουν.

- Το [Reload Greece](#) βοηθά νέους που θέλουν να δημιουργήσουν καινοτόμες και βιώσιμες επιχειρήσεις στην Ελλάδα ώστε να μεγαλώσουν το δίκτυό τους και να έρθουν σε επαφή με διεθνείς επενδυτές

- Το [Brain Regain](#), πρωτοβουλία του μη κερδοσκοπικού σωματίου *Ελληνικές Ρίζες*, που υποστηρίζουν 35 μεγάλες εταιρείες από την Ελλάδα
- Το [Innovative Greeks](#), δίκτυο Ελλήνων, με στόχο να συγκεντρώσει το ταλέντο, την εμπειρία και τα επιτεύγματά τους για να υποστηρίξουν τις προσπάθειες της χώρας να αναβαθμίσει το εθνικό σύστημα καινοτομίας
- Το [Back to Greece](#), δίκτυο Ελλήνων που έζησαν στο εξωτερικό και επέστρεψαν στην Ελλάδα
- Το [ReGeneration](#), πρόγραμμα έμμισθης απασχόλησης για νέους πτυχιούχους έως 29 ετών με λιγότερα από τρία χρόνια επαγγελματικής προϋπηρεσίας.

Η κινητικότητα έχει πρόσωπο!

Οι έρευνες και τα διαθέσιμα δεδομένα καταγράφουν το φαινόμενο της κινητικότητας του εξειδικευμένου επιστημονικού δυναμικού παρέχοντας συγκεντρωτικά δεδομένα. Η κινητικότητα όμως έχει πολλές εκφάνσεις και ενδιαφέρουσες προσωπικές και επαγγελματικές διαδρομές που μπορούν να καταγραφούν και αναλυθούν μόνο σε ατομικό επίπεδο. Για τον λόγο αυτό, οι συμμετέχοντες στο εργαστήριο διαβούλευσης και συλλογικής νοημοσύνης χωρίστηκαν σε τρεις μεικτές ομάδες και, με την υποστήριξη στελεχών του ΕΚΤ και ενός υποδείγματος (Σχήμα 2), προσωποποίησαν συγκεκριμένες μορφές κινητικότητας δημιουργώντας προφίλ επιστημόνων και περιγράφοντας τα χαρακτηριστικά τους, όπως όνομα, φύλο, και εξειδίκευση. Επίσης, για κάθε χαρακτήρα κατέγραψαν τις ευκαιρίες και τις προκλήσεις που αναδύονται από τη συγκεκριμένη κινητικότητα τόσο για το ίδιο το άτομο όσο και για την κοινωνία και την οικονομία.

Should I stay, or should I go?

Κινητικότητα εξειδικευμένου επιστημονικού δυναμικού: τάσεις, προκλήσεις και ευκαιρίες

κινητικότητα, και, φυσικά, να αναδείξουν και τις τεχνολογικές, οικονομικές, κοινωνικές και πολιτισμικές συνθήκες και εξελίξεις, που επηρεάζουν τα άτομα και την κινητικότητά τους.

Τα ονόματα στα προφίλ που παρουσιάζονται στη συνέχεια είναι τυχαία επιλογή. Ωστόσο, ο συνδυασμός που έγινε για την τελική σύνθεση και δημιουργία των προφίλ έγινε με τρόπο που να υπάρχει ισορροπία ανάμεσα στα φύλα και τις διαφορετικές επαγγελματικές διαδρομές. Στο Σχήμα 4 μπορείτε να δείτε τη σειρά που ακολουθείτε στην παρουσίαση των προφίλ που δημιουργήθηκαν και αποτυπώνουν όλο το εύρος των μορφών κινητικότητας του εξειδικευμένου επιστημονικού δυναμικού.

Σχήμα 3: Μορφές κινητικότητας

Should I stay, or should I go?

Κινητικότητα εξειδικευμένου επιστημονικού δυναμικού: τάσεις, προκλήσεις και ευκαιρίες

Συνοπτική παρουσίαση των βασικών προφίλ κινητικότητας

Brain drain

Όνομα: Μαρία

Φύλο: Γυναίκα

Ηλικία: 46 χρόνων

Τόπος διαμονής: Βρυξέλλες

Τόπος εργασίας: Βρυξέλλες, τραπεζικός όμιλος

Ειδικότητα: Νομικός με σπουδές στην Εθνική
Σχολή Δημόσιας Διοίκησης και Αυτοδιοίκησης

Η Μαρία με το τέλος των σπουδών της ξεκίνησε την καριέρα της σε υψηλόβαθμες θέσεις σε φορείς και υπουργεία. Ωστόσο, δεν κατάφερε να βρει τον χώρο που της ταίριαζε επαγγελματικά και αποφάσισε να ζητήσει απόσπαση στις Βρυξέλλες ως μόνιμος δημόσιος υπάλληλος. Παρέμεινε στη θέση το χρονικό διάστημα που ορίζει ο νόμος και παραιτήθηκε. Μετά την παραίτησή της βρήκε δουλειά στον τραπεζικό χώρο και παρέμεινε με τον σύζυγό της στις Βρυξέλλες. Για τη Μαρία ευκαιρίες της κινητικότητας ήταν οι καλύτερες εργασιακές συνθήκες και οι επαγγελματικές προοπτικές που της ανοίχτηκαν, η μισθολογική εξέλιξη και ικανοποίηση, και το υψηλότερο επίπεδο εκπαίδευσης για τα παιδιά της. Στην καθημερινότητά της δεν σταματά να σκέφτεται την πατρίδα και την πατρική οικογένεια, όπως την έχουμε συνηθίσει με τη βοήθεια και τη στήριξη που προσφέρει αλλά και την επαφή των παππούδων με τα εγγόνια τους. Γνωρίζει την ανάγκη που υπάρχει στη χώρα μας, και κυρίως στον δημόσιο τομέα, για εξειδικευμένο ανθρώπινο δυναμικό και τις προκλήσεις δημιουργεί η διαρροή εγκεφάλων για την κοινωνία και την οικονομία, που σχετίζονται με την απώλεια του ικανού έμψυχου εξειδικευμένου ανθρώπινου δυναμικού και το τι έχει αυτό να προσφέρει στην αλλαγή νοοτροπίας, και το δημογραφικό πρόβλημα που δημιουργείται και διογκώνεται. Θεωρεί απαραίτητη τη δημιουργία πολιτικών και δράσεων για να επιτευχθεί η επιστροφή τους στη χώρα.

Virtual brain drain

Όνομα: Έλενα

Φύλο: Γυναίκα

Ηλικία: 33 χρονών

Τόπος διαμονής: Ελλάδα

Τόπος εργασίας: Γερμανία

Φορέας εργασίας: Πολυεθνική εταιρεία

Ειδικότητα: Μηχανικός ηλεκτρονικών υπολογιστών

Η Έλενα είναι μηχανικός ηλεκτρονικών υπολογιστών και εργάζεται σε πολυεθνική εταιρεία. Ευκαιρίες για την κοινωνία και την οικονομία θεωρεί την επάνοδο της με γνώσεις και δίκτυα, τη διεκδίκηση καλύτερων συνθηκών και την επιρροή των κοινωνικών συνθηκών. Ενώ ως μεγαλύτερη πρόκληση αξιολογεί τη δημιουργία ευκαιριών. Η ίδια θεωρεί ευκαιρίες για τον εαυτό της τις γνώσεις και τις βιωματικές εμπειρίες που αποκτά, τις επαγγελματικές ευκαιρίες και τις ευκαιρίες ζωής που της εμφανίζονται, και τις περισσότερες ευκαιρίες ανέλιξης με αξιολογικά κριτήρια. Τέλος, προκλήσεις για την ίδια αποτελούν η ενσωμάτωση στο νέο περιβάλλον, οι νέες κοινωνικές σχέσεις και η διαχείριση και διατήρηση σχέσεων με τον τόπο καταγωγής της.

Seasonal brain drain

Όνομα: Μιχάλης

Φύλο: Άνδρας

Ηλικία: 31 χρονών

Τόπος διαμονής: Ελλάδα και βόρεια Ευρώπη

Τόπος εργασίας: Ελλάδα και βόρεια Ευρώπη

Φορέας εργασίας: Ξενοδοχεία

Ειδικότητα: Ξενοδοχοϋπάλληλος

Ο Μιχάλης, αντί να κάνει την εγγραφή του στο ταμείο ανεργίας τους μήνες που δεν εργάζεται στον τομέα του τουρισμού στην Ελλάδα, αξιοποιεί τη δράση του προγράμματος EURES και φεύγει για τη βόρεια Ευρώπη. Εκεί εργάζεται σε αντίστοιχες θέσεις σε φορείς του τουρισμού. Η περίπτωση του είναι ιδιαίτερη αφού για τους εργαζόμενους στον τομέα του τουρισμού, όπως και για τους γιατρούς, δεν φαίνεται να

Should I stay, or should I go?

Κινητικότητα εξειδικευμένου επιστημονικού δυναμικού: τάσεις, προκλήσεις και ευκαιρίες

υπάρχει η ηλικιακή διαφοροποίηση και οι αντίστοιχοι περιορισμοί που υπάρχουν σε άλλους επαγγελματικούς χώρους. Από τα πολλαπλά οφέλη, προβάλλει την εμπειρία του να ζει σε άλλη χώρα. Ως προκλήσεις αναφέρει τον καιρό, την ένταξη σε νέα κοινωνικά περιβάλλοντα και το αίσθημα της νοσταλγίας για την οικογένεια. Η διαφορά στις κουλτούρες και την καθημερινότητα τον απασχολεί συχνά, και φυσικά το ζήτημα της διπλής φορολόγησης. Σημειώνει ότι η αποφυγή διπλής φορολόγησης σχετίζεται με το κατά πόσον είναι φιλικό το σύστημα της χώρας υποδοχής και με το αν οι κρατήσεις γίνονται αυτόματα και από την εταιρεία ή το ξενοδοχείο που αποτελεί τον εργοδότη, οπότε κάθε φορά πρέπει να είναι προσεκτική αφού δεν υπάρχει ενιαία πολιτική ανάμεσα στα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Οι εργαζόμενοι που μπαίνουν στο συγκεκριμένο πρόγραμμα, και ο ίδιος, προσέχει για την περίοδο εργασίας της στο εξωτερικό να προμηθεύεται το έντυπο U1, μια βεβαίωση που χορηγείται για τις περιόδους ασφάλισης και απασχόλησης, για τη λήψη επιδόματος ανεργίας σε άλλο κράτος μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

In between

Όνομα:	Κατερίνα
Φύλο:	Γυναίκα
Ηλικία:	30 χρονών
Τόπος διαμονής:	Ελλάδα και Γερμανία
Τόπος εργασίας:	Ελλάδα και Γερμανία
Φορέας εργασίας:	Εθνικό Σύστημα Υγείας
Ειδικότητα:	Γιατρός

Η Κατερίνα έφυγε για σπουδές στη Γερμανία την περίοδο της οικονομικής κρίσης και εξαιτίας των οικονομικών προκλήσεων που είχε να αντιμετωπίσει η χώρα μετά το 2012. Στη Γερμανία βρήκε πρόσφορο έδαφος για καινοτομίες στον χώρο εξειδίκευσής της και ευκαιρίες που δεν υπήρχαν στην Ελλάδα. Ο νόστος για την οικογένεια και τους φίλους της έγιναν η αιτία της επιστροφής της και για να μπορέσει να κινητοποιήσει και άλλους να επιστρέψουν δημιούργησε μια ομάδα με στόχο τη δικτύωσή τους. Ως μεγαλύτερες προκλήσεις για την ίδια ήταν το στήσιμο της δικής της επιχείρησης με την επιστροφή της, δεδομένης της γραφειοκρατίας που δεν τη θεωρεί ωστόσο χαρακτηριστικό μόνο της Ελλάδας, η διασύνδεση με την κοινωνία και η δυσκολία που ενέχει κάθε νέο ξεκίνημα. Κράτησε ενεργό το επαγγελματικό δίκτυο που είχε δημιουργήσει κατά την παραμονή της στο εξωτερικό ως δικλείδα ασφαλείας αλλά και για να μπορεί να βρίσκεται κοντά στις εξελίξεις που σχετίζονται με το επαγγελματικό αντικείμενό της. Έτσι, συνεχίζει να δουλεύει τόσο στην Ελλάδα όσο και στο εξωτερικό και να μετακινείται συχνά δημιουργώντας ευκαιρίες για την κοινωνία και την οικονομία μέσα από αυτήν τη συμβολή και την εξειδικευμένη γνώση, τα εμβάσματα που έρχονται στη χώρα από τις υπηρεσίες που προσφέρει στο εξωτερικό και τη δικτύωση με άλλους

επιστήμονες με στόχο την επιστροφή τους αλλά και τη γενικότερη επαφή τους με άλλους του ίδιου επαγγελματικού χώρου.

Digital nomad

Όνομα: Γιόχαν

Φύλο: Άνδρας

Ηλικία: 52 χρονών

Τόπος διαμονής: Ελλάδα

Τόπος εργασίας: Ελλάδα

Φορέας εργασίας: Ιδιωτικός Υπάλληλος

Ειδικότητα: Προγραμματιστής

Ο Γιόχαν αποφάσισε να περνάει ένα μεγάλο μέρος του χρόνου του στην Ελλάδα αφού για χρόνια ερχόταν στη χώρα για τις καλοκαιρινές διακοπές του. Στην περιοχή που αποφάσισε να εγκατασταθεί υπάρχει μεγάλη κοινότητα Γερμανών που ζουν και δουλεύουν από την Ελλάδα σε εταιρείες της χώρας τους ή να έρχονται και να μένουν στην Ελλάδα κάποιους μήνες κατά τη διάρκεια της χρονιάς. Θεωρεί ότι η συμβολή τους είναι σημαντική για την ανάπτυξη, όχι μόνο οικονομική αλλά και κοινωνική, της υπαίθρου καθώς στις περιοχές που διαμένουν οργανώνουν συλλόγους και υλοποιούν γιορτές και συγκεντρώσεις. Για τον ίδιο το βασικό πρόβλημα που αντιμετωπίζει είναι η μη δυνατότητα καταγραφής του ή η ύπαρξη πολιτικής σχετικά με την καταγραφή του ιδίου και άλλων νομάδων της ψηφιακής εποχής. Ένα από τα θέματα που τον απασχολούν είναι ότι ο αριθμός των διαθέσιμων από το κράτος υπηρεσιών στην νησιωτική περιοχή που μένει τους μήνες που διαμένει στην Ελλάδα είναι περιορισμένος, καθώς ο αριθμός και η ποιότητά τους σχετίζεται από την άποψη του πολιτικού σχεδιασμού τους με τον αριθμό των μόνιμων κατοίκων στους οποίους δεν υπολογίζονται οι τουρίστες ή οι νομάδες της ψηφιακής εποχής.

Should I stay, or should I go?

Κινητικότητα εξειδικευμένου επιστημονικού δυναμικού: τάσεις, προκλήσεις και ευκαιρίες

Virtual brain gain

Όνομα: Δέσποινα

Φύλο: Γυναίκα

Ηλικία: 35 χρονών

Τόπος διαμονής: ΗΠΑ

Τόπος εργασίας: Ελλάδα

Φορέας εργασίας: Επιχειρήσεις νεοφυούς επιχειρηματικότητας

Ειδικότητα: Οικονομικός αναλυτής

Η Δέσποινα αξιοποίησε την πρωτοβουλία φίλου της που δημιούργησε μια νεοφυή εταιρεία και έφυγε για να εργαστεί στο εξωτερικό. Τώρα εργάζεται από το εξωτερικό για ελληνικές εταιρείες και αισθάνεται ότι προσφέρει στην ελληνική οικονομία ενώ παράλληλα προσπαθεί να δημιουργήσει τις συνθήκες για να γυρίσει ολοκληρωτικά στην Ελλάδα όταν θεωρήσει ότι υπάρχουν οι κατάλληλες συνθήκες. Δουλεύει αποκλειστικά μέσω ZOOM και καθορίζει όλες τις συναντήσεις της μετά τις 15:00, για να μπορεί να συνδιαλλαγεί με τις ελληνικές επιχειρήσεις. Θεωρεί ευκαιρία για την ίδια τις δυνατότητες δικτύωσης με τη χώρα που διατηρεί και τη μερική επαγγελματική σύνδεσή της. Ενώ πρόκληση για την κοινωνία και την οικονομία είναι η ύπαρξη απτών οφελών ώστε να μη χαθεί το αρχικό ενδιαφέρον για τα άτομα και τις εταιρείες. Στις ευκαιρίες για το άτομο περιλαμβάνει τις ευκαιρίες επαγγελματικής αποκατάστασης / απασχόλησης σε περίπτωση επιστροφής, τη σύνδεση με το ελληνικό οικοσύστημα επιχειρηματικότητας για την επέκταση συνεργασιών και το δυναμικό περιβάλλον με σημαντικές επενδυτικές ευκαιρίες. Προκλήσεις που η ίδια βλέπει είναι η δικτύωση, η διαχείριση του χρόνου συνδυαστικά με τις περιορισμένες ευκαιρίες και η διαχείριση των προσδοκιών, όπως και το χάσμα αντιλήψεων και νοοτροπίας. Θέλει να επιστρέψει στην Ελλάδα προοδευτικά, εφόσον αυτή η επιστροφή μπορεί να συνδεθεί με επαγγελματική πρόοδο και επιτυχία, και προσπαθεί να το πετύχει προτού αποκτήσει παιδιά, ώστε αυτά να μην μεγαλώσουν στην Αμερική.

Brain gain

Όνομα:	Πάνος
Φύλο:	Άνδρας
Ηλικία:	45 χρόνων
Τόπος διαμονής:	Ελλάδα
Τόπος εργασίας:	Ελλάδα
Φορέας εργασίας:	Εθνικό Σύστημα Υγείας
Ειδικότητα:	Αναισθησιολόγος

Για τον Πάνο, η επιστροφή του μπορεί να συμβάλει στον επαναπροσδιορισμό της πολιτικής για τους ανθρώπινους υγειονομικούς πόρους. Θεωρεί ως μεγαλύτερες προκλήσεις που έχει να αντιμετωπίσει η κοινωνία και η οικονομία τη μείωση του ανθρώπινου και κοινωνικού κεφαλαίου, τον κοινωνικό εκφυλισμό και τη συντηρητικότητα αλλά και την απαξίωση του συστήματος υγείας, σε περίπτωση που όλοι οι γιατροί φεύγουν και κανείς δεν επιστρέφει. Οι μεγαλύτερες προκλήσεις που αντιμετωπίζει είναι ότι στο εξωτερικό είχε καλύτερες αμοιβές και συνθήκες εργασίας, ότι υπάρχει αναγνώριση του έργου του και ο ίδιος έχει μεγαλύτερη αυτοεκτίμηση. Η μεγαλύτερη πρόκληση για τον ίδιο είναι η προσαρμογή στο κοινωνικό και οικονομικό περιβάλλον, η κοινωνική ταυτότητα και οι δεσμοί. Σημαντική πρόκληση επίσης είναι και ο προβληματισμός και η αβεβαιότητα σχετικά με τον μισθό του ώστε να καταφέρει με αυτόν να παρέχει στα παιδιά του την καλύτερη δυνατή εκπαίδευση.

Should I stay, or should I go?

Κινητικότητα εξειδικευμένου επιστημονικού δυναμικού: τάσεις, προκλήσεις και ευκαιρίες

Προτάσεις για νέες πρωτοβουλίες και δράσεις

Στη δεύτερη ομαδική εργασία (στις ίδιες τρεις μεικτές ομάδες που είχαν σχηματιστεί για την πρώτη εργασία), οι συμμετέχοντες στο εργαστήριο συν-διαμόρφωσαν προτάσεις για καινοτόμες δράσεις και πρωτοβουλίες για συγκεκριμένες μορφές κινητικότητας επιστημονικού δυναμικού. Και αυτή η εργασία περιλάμβανε τη συμπλήρωση ενός υποδείγματος με προτάσεις για πιθανές δράσεις και πρωτοβουλίες και τη συζήτηση και σύνθεση των διαφόρων προτάσεων από την ομάδα (Σχήμα 4). Στη συνέχεια παρουσιάζεται μια σύνθεση των προτάσεων των τριών ομάδων δομημένη σε τέσσερις άξονες: τι ξέρουμε για το ζήτημα, τι θέλουμε να πετύχουμε, ποιοι είναι τα βασικά ενδιαφερόμενα και εμπλεκόμενα μέρη και ποιες είναι οι διαθέσιμες επιλογές.

Σχήμα 4: Δράσεις και πρωτοβουλίες

1. Τι ξέρουμε και τι δεδομένα έχουμε

Τα δεδομένα δείχνουν ότι το αναπτυξιακό μοντέλο της χώρας αντιμετωπίζει σοβαρές προκλήσεις, ανάμεσα στις οποίες είναι τα υψηλά ποσοστά ανεργίας στους νέους, που στις ημέρες μας έχουν σε μεγάλο ποσοστό σπουδές στην τριτοβάθμια εκπαίδευση, και το δημογραφικό. Επίσης, δεν υπάρχει επαρκής καταγραφή του ποσοστού και του καθεστώτος εργασίας των εργαζομένων που εργάζονται αποκλειστικά εξ αποστάσεως ή σαν ψηφιακοί νομάδες. Ακόμα, δεν υπάρχει στις περισσότερες περιπτώσεις αποτελεσματική συνεργασία ανάμεσα στους φορείς του δημοσίου, μεταξύ τους αλλά και με την κεντρική διοίκηση, καθώς δεν χρησιμοποιούν κοινή μεθοδολογική προσέγγιση, με αποτέλεσμα τα διαθέσιμα δεδομένα για την κινητικότητα του εξειδικευμένου επιστημονικού δυναμικού να είναι ελλιπή και αποσπασματικά. Τα διαθέσιμα δεδομένα σε σχέση με την κινητικότητα του εξειδικευμένου επιστημονικού δυναμικού που συλλέγουν δημόσιοι φορείς, όπως η Γενική Γραμματεία Απόδημου Ελληνισμού και το ΕΚΤ, δεν έχουν

διασυνδεθεί και αξιοποιηθεί μέχρι σήμερα στο πλαίσιο ενός στρατηγικού και μακροπρόθεσμου σχεδιασμού σε εθνικό επίπεδο.

Παράλληλα, το εξειδικευμένο επιστημονικό δυναμικό της χώρας θεωρεί ότι δεν έχει την αναγνώριση που του πρέπει στο πλαίσιο της ελληνικής κοινωνίας και πολιτείας, με την αποκοπή του από θέσεις ευθύνης, την ίδια στιγμή που η ζήτηση για προσωπικό υψηλής εξειδίκευσης φαίνεται να είναι μεγάλη. Ωστόσο, η υψηλή εξειδίκευση στον επαγγελματικό κλάδο συνοδεύεται από δεξιότητες, ικανότητες και γνώσεις που δεν είναι πάντα συνδεδεμένες με την τριτοβάθμια εκπαίδευση και τους τίτλους σπουδών.

Τα διαθέσιμα εργαλεία τεχνολογίας, τα δίκτυα συνεργασίας και ο μεγάλος αριθμός Ελλήνων επιστημόνων της διασποράς που αποτελούν παραδείγματα καλών πρακτικών και επιτυχίας με σημαντικό αποτύπωμα στον επιχειρηματικό τομέα και την παγκόσμια οικονομία είναι στοιχεία που μπορούν να αξιοποιηθούν.

2. Τι θέλουμε να πετύχουμε

Στόχος δεν είναι να περιοριστεί το φαινόμενο της κινητικότητας του εξειδικευμένου επιστημονικού δυναμικού, καθώς οι συνθήκες που δημιουργούνται από την εξέλιξη της τεχνολογίας επιτρέπουν νέες μορφές κινητικότητας που μπορούν να δώσουν λύσεις σε ατομικό και συλλογικό επίπεδο. Ωστόσο, η αντιμετώπιση νοοτροπιών και στερεοτύπων όπως είναι η αναξιοκρατία, και η αξιοποίηση των γνώσεων και των δεξιοτήτων του δυναμικού αυτού και των δικτύων συνεργασίας για την αλλαγή του αναπτυξιακού μοντέλου και προς όφελος της χώρας είναι στόχοι μακροπρόθεσμοι που μπορούν να επιτευχθούν με τον κατάλληλο σχεδιασμό.

Βραχυπρόθεσμα η δημιουργία συνθηκών που μπορούν να λειτουργήσουν θετικά στην ομαλή μετάβαση σε μια πολιτική επιστροφής των εξειδικευμένου επιστημονικού δυναμικού είναι σημαντική. Έτσι, θα μπορούσε η δημιουργία αυτών των συνθηκών να περιλαμβάνει την εξ αποστάσεως ένταξη σε εργασιακά περιβάλλοντα ελληνικών εταιριών ή φορέων ή και με φυσική παρουσία στην Ελλάδα για χρονικά διαστήματα 3-6 μηνών, διασύνδεση της διασποράς με τοπικές οργανώσεις και διαμοιρασμός δεδομένων που συνδέονται με την τοπική παραγωγή και οικονομία, και με την έρευνα και την εκπαίδευση.

Επίσης, η δημιουργία των κατάλληλων μηχανισμών που θα διευκολύνουν την επιχειρηματική δραστηριοποίηση στη χώρα Ελλήνων που έχουν επιχειρήσεις ή βρίσκονται σε θέσεις ευθύνης σε επιχειρήσεις του εξωτερικού ειδικά σε τομείς υψηλής προστιθέμενης αξίας για την Ελλάδα είναι δυνατόν να αποτελέσει έναν βραχυπρόθεσμο στόχο, ειδικά με τη διασύνδεση με τα φορολογικά και οικονομικά κίνητρα που μπορεί να δοθούν.

Τέλος, επιδίωξη είναι δυνατόν να αποτελέσει και προσέλκυση των *ψηφιακών νομάδων* (digital nomads), μέσα από στοχευμένες πολιτικές, καθώς ανάμεσά τους υπάρχουν Έλληνες αλλά και ξένοι, που θέλουν να ζουν κατά διαστήματα στη χώρα και να δουλεύουν εξ αποστάσεως. Η νομοθέτηση γύρω από τη δυνατότητα να είναι κάποιος digital nomad μπορεί να βοηθήσει ιδιαίτερα στην αποκέντρωση και τη στήριξη της ελληνικής περιφέρειας.

3. Κυριότεροι δρώντες

- Ευρωπαϊκή Ένωση

Υπηρεσίες όπως η Ευρωπαϊκή Επιτροπή και προγράμματα για τη χρηματοδότηση και τη μελέτη της κινητικότητας. Συντονισμός του τρόπου διαχείρισής της κινητικότητας από τα κράτη μέλη, ως χώρες υποδοχής ή/και αποστολής.

- Υπεύθυνοι χάραξης και άσκησης πολιτικών στην Ελλάδα

Should I stay, or should I go?

Κινητικότητα εξειδικευμένου επιστημονικού δυναμικού: τάσεις, προκλήσεις και ευκαιρίες

Η κεντρική δημόσια διοίκηση για να αποφασίσει το αναπτυξιακό και παραγωγικό μοντέλο της χώρας. Για παράδειγμα, υπεύθυνοι χάραξης και άσκησης πολιτικών σε υπουργεία, όπως αυτά των υπουργείων Παιδείας, Θρησκευμάτων και Αθλητισμού, Εργασίας και Κοινωνικής Ασφάλισης, Ανάπτυξης, Εξωτερικών και Μετανάστευσης και Ασύλου, μπορούν να συνεισφέρουν στον διάλογο με προτάσεις όπως είναι η διασύνδεση της αγοράς εργασίας με την τριτοβάθμια και τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση, γενική και επαγγελματική, και η αξιοποίηση Ελλήνων επιστημόνων που επιστρέφουν και αλλοδαπών που μεταναστεύουν στη χώρα.

- Φορείς χάραξης και υλοποίησης πολιτικών

Η χάραξη πολιτικών γίνεται με τη συμβολή και των φορέων που τις υλοποιούν καθώς δίνουν στην κεντρική διοίκηση ανατροφοδότηση. Η ακαδημαϊκή κοινότητα, οι επαγγελματικές οργανώσεις, οι επιστημονικές ενώσεις, οι Μη Κυβερνητικές και Μη Κερδοσκοπικές Οργανώσεις σε συνεργασία με τη Γενική Γραμματεία Συντονισμού, τις περιφέρειες της χώρας, την τοπική αυτοδιοίκηση και τα προξενεία, όπως και οι φορείς του ελληνικού στατιστικού συστήματος μπορούν να καταθέσουν τα δεδομένα που συλλέγουν και διαθέτουν για να γίνει η χάραξη των πολιτικών με τρόπο δομημένο και ολοκληρωμένο που να ανταποκρίνεται στις ανάγκες και τις απαιτήσεις των πολιτών.

- Ακαδημαϊκή και ερευνητική κοινότητα

Η ακαδημαϊκή κοινότητα μπορεί να δημιουργήσει μητρώα για τα εκπαιδευτικά ιδρύματα, τις σχολές και τα τμήματα και μέσα από αυτά να συνδεθεί με την οικονομία και την καινοτομία, τα ερευνητικά κέντρα και την επιχειρηματική κοινότητα. Αποτελούν βασικούς φορείς για τις υποτροφίες και την κινητικότητα, και μπορούν να συμβάλλουν μέσα από αυτά στη λήψη αποφάσεων. Επίσης, στο πλαίσιό τους νέοι επιστήμονες και φοιτητές έχουν τη δυνατότητα να εντάσσονται σε καινοτόμα ερευνητικά προγράμματα που μπορούν να συμβάλλουν, όταν αξιοποιηθούν και προβληθούν, στην αλλαγή του αναπτυξιακού και παραγωγικού μοντέλου.

- Επιχειρηματική κοινότητα

Η επιχειρηματική κοινότητα μπορεί να συμβάλει στην αξιοποίηση του εξειδικευμένου επιστημονικού δυναμικού. Αυτό μπορεί να συμβεί όταν αυτή γνωρίζει πού να απευθυνθεί για την ανεύρεση του κατάλληλου για τις ανάγκες της δυναμικού, αλλά και όταν αυτό το δυναμικό εξελίσσεται και εξελίσσει τις δεξιότητές του με τρόπο που να καλύπτει τις ανάγκες της επιχειρηματικής κοινότητας και της ταχύτατα αναπτυσσόμενης τεχνολογίας. Ειδικό ρόλο μπορούν να παίξουν οι νεοσύστατες επιχειρήσεις (start ups) που ασχολούνται με την καινοτομία και μπορούν να συμβάλλουν στην απορρόφηση επιστημονικού δυναμικού αλλά και στον διάλογο για το αναπτυξιακό και παραγωγικό μοντέλο μέσα από την παρουσίαση των συνθηκών, εργασιακών και φορολογικών, που υπάρχουν και αντιμετωπίζουν στις χώρες που έχουν την έδρα τους.

- Σύλλογοι Ελλήνων του εξωτερικού και τοπικοί σύλλογοι στον ελλαδικό χώρο

Αποτελούν ενδιαφερόμενα μέρη που υποστηρίζουν τους επιστήμονες σε ατομικό επίπεδο για να καλύψουν τις καθημερινές ανάγκες του είτε κατά την αποδημία του είτε κατά την επιστροφή του είτε την περίοδο που καλείται να αποφασίσει σχετικά με την κινητικότητά του. Οι σύλλογοι Ελλήνων του εξωτερικού μπορούν να λειτουργήσουν ως δικτύωση για την υποδοχή κατά την αποδημία, ενώ οι τοπικοί σύλλογοι να αξιοποιήσουν αυτούς που επιστρέφουν για τις ανάγκες ανάπτυξης της περιοχής υποδοχής, που δεν είναι απαραίτητο να είναι τα μεγάλα αστικά κέντρα, ειδικά μετά την επικράτηση νέων μορφών κινητικότητας και τη θεσμοθέτησή τους. Καθώς πρόβλημα στη χώρα είναι και η εσωτερική κινητικότητα του εξειδικευμένου επιστημονικού δυναμικού, οι τοπικοί σύλλογοι στην περιφέρεια είναι δυνατόν να λειτουργήσουν ως ενδιάμεσος κρίκος στην επιχειρηματική κοινότητα και όλους όσους δείχνουν ενδιαφέρον να επιστρέψουν ή να κινηθούν προς την περιφέρεια αλλά δεν έχουν την απαραίτητη ενημέρωση για να το κάνουν.

- Θεσμοί

Η οικογένεια στην Ελλάδα είναι ένας σημαντικός θεσμός που με τον τρόπο που αντιμετωπίζει την κινητικότητα συμβάλλει στην αντιμετώπισή της διαχρονικά από την κοινωνία. Με αυτόν τον τρόπο έχει ρόλο και δύναμη στη λήψη αποφάσεων και τη χάραξη πολιτικών.

- Διακεκριμένοι επιστήμονες της Διασποράς

Έλληνες και ξένοι που έχουν ζήσει και πετύχει σε άλλες χώρες ή που κατάφεραν να διακριθούν και μετά την επιστροφή τους μπορούν να συνεισφέρουν με την κατάθεση των προσωπικών μαρτυριών και ιστοριών. Οι θέσεις αυτές είναι δυνατόν να αξιοποιηθούν τόσο σε ατομικό επίπεδο από ανθρώπους που θα τους θεωρήσουν έμπνευση αλλά και σε συλλογικό ως καλές πρακτικές.

4. Ποιες επιλογές έχουμε

Οι επιλογές για τη χάραξη πολιτικών που σχετίζονται με την κινητικότητα του εξειδικευμένου επιστημονικού δυναμικού σχετίζονται με την αξιοποίηση των διαθέσιμων δεδομένων, τη διασύνδεση ατόμων και φορέων, και την καλύτερη σύνδεση της εκπαίδευσης και κατάρτισης με την αγορά εργασίας.

Βασική πολιτική αποτελεί η μείωση της γραφειοκρατίας σε πολλές πτυχές της δημόσιας διοίκησης και της σχέσης του πολίτη με το δημόσιο. Η μείωση της γραφειοκρατίας είναι δυνατόν να οδηγήσει στη δημιουργία κέντρων καινοτομίας σε διάφορες περιοχές της χώρας. Επίσης, φορείς όπως ο ΔΟΑΤΑΠ με κεντρικό ρόλο την αναγνώριση των πτυχίων και τη διασύνδεση της τριτοβάθμιας με την αγορά εργασίας μπορεί να οδηγηθεί σε απλούστευση των διαδικασιών του για τη συντομότερη αναγνώριση των πτυχίων από άλλες χώρες. Έτσι τομείς επιχειρηματικής δραστηριότητας που αντιμετωπίζουν το φαινόμενο της έλλειψης εξειδικευμένου επιστημονικού δυναμικού να είναι σε θέση να το αντιμετωπίζουν με προσωπικό που έχει αντίστοιχες σπουδές σε άλλη χώρα από την Ελλάδα ή με προσωπικό που δεν είναι απαραίτητα Έλληνες.

Η διασύνδεση της εκπαίδευσης και των δομών της με την αγορά εργασίας είναι βασικό εργαλείο. Τα στοιχεία σχετικά με την απορρόφηση των πτυχιούχων μπορεί να βοηθήσουν στην επιλογή των κατάλληλων σπουδών, με αποτέλεσμα την καλύτερη αξιοποίηση του εξειδικευμένου επιστημονικού δυναμικού και από τη διοίκηση αλλά και τον επιχειρηματικό τομέα. Επίσης, τα δίκτυα για τη σύνδεση, επικοινωνία και συνεργασία ανάμεσα στους διάφορους επαγγελματικούς κλάδους αλλά και την περιφέρεια με την κεντρική διοίκηση και τους φορείς της μπορούν να συμβάλλουν στην καλύτερη επαγγελματική αποκατάσταση του εξειδικευμένου επιστημονικού δυναμικού και όχι μόνο στα μεγάλα αστικά κέντρα ή το εξωτερικό.

Τέλος, επιλογή αποτελεί και η αξιοποίηση των κατάλληλων και ταιριαστών στις πολιτικές που χαράσσονται χρηματοδοτικών εργαλείων με τρόπο που να συμβάλλουν ουσιαστικά στους στόχους που κάθε φορά τίθενται.

5. Πώς θα ξέρουμε τι πετύχαμε

Η αξιολόγηση των αποτελεσμάτων μιας πολιτικής διαχείρισης και αλλαγής της αντιμετώπισης της κινητικότητας του εξειδικευμένου επιστημονικού δυναμικού δεν μπορεί να είναι απλώς η αίσθηση της επιτυχίας, ειδικά όταν αυτά μπορούν να συμβάλλουν στην αλλαγή του αναπτυξιακού και παραγωγικού μοντέλου της χώρας.

Η συνεχής συλλογή και επεξεργασία των δεδομένων που σχετίζονται με την αύξηση της επιστροφής και των εργαζομένων που μπαίνουν σε καθεστώς digital nomad, τη δημιουργία και καθιέρωση των δικτύων επικοινωνίας και συνεργασίας και την καταγραφή του αριθμών των θέσεων που κάθε χρόνο

Should I stay, or should I go?

Κινητικότητα εξειδικευμένου επιστημονικού δυναμικού: τάσεις, προκλήσεις και ευκαιρίες

καταλαμβάνονται από ανθρώπους που είναι μέρος του φαινομένου της κινητικότητας είναι καθοριστικής σημασίας.

Επίσης, είναι σημαντικό να υπάρχουν οι κατάλληλοι δείκτες που να αποτυπώνουν τις εξελίξεις σε ζητήματα όπως είναι το δημογραφικό, οι επενδύσεις, η παραγωγή εισοδήματος, ο αριθμός των τομέων που παρατηρείται συνεργασία και ο αριθμός των έργων που υλοποιούνται και είναι σύμφωνα με τις πολιτικές που έχουν χαραχτεί σχετικά με την κινητικότητα του εξειδικευμένου επιστημονικού δυναμικού.

Συμπεράσματα και επόμενα βήματα

Η σημασία του εξειδικευμένου επιστημονικού δυναμικού για την οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη των χωρών αποτελεί ένα ζήτημα που αναγνωρίζεται ευρύτατα. Ιδιαίτερα στις ημέρες μας, η συμβολή του εξειδικευμένου επιστημονικού δυναμικού θεωρείται καθοριστική για να βρεθούν λύσεις σε προκλήσεις που προέκυψαν στον κοινωνικό, οικονομικό, τεχνολογικό και εργασιακό τομέα από μια σειρά κρίσεων (π.χ., η πανδημία COVID-19, ο πόλεμος στην Ουκρανία κ.λπ.) και τεχνολογικών εξελίξεων (π.χ., παραγωγική Τεχνητή Νοημοσύνη). Η κινητικότητα του επιστημονικού δυναμικού σχετίζεται και επηρεάζεται από τις παγκόσμιες τάσεις όπως οι διαφορές στο επίπεδο ανάπτυξης των χωρών, ο ψηφιακός μετασχηματισμός της οικονομίας και της κοινωνίας, οι νέες μορφές εργασίας, το μεταναστευτικό, η τεχνητή νοημοσύνη, οι γεωπολιτικές εξελίξεις κ.ά. Επιπλέον, είναι ένα διαχρονικό, δυναμικό και σύνθετο φαινόμενο που δεν μπορεί να αναλυθεί μόνο στο πλαίσιο του δίπολου κέρδος-απώλεια (brain gain - brain loss) αλλά ολιστικά και πολύπλευρα, ώστε να αναδειχθούν οι νέες τάσεις (π.χ., digital nomads), οι προκλήσεις (π.χ., brain waste) και οι ευκαιρίες (π.χ., virtual brain gain) που αναδύονται σε κάθε περίπτωση για τους επιστήμονες, την κοινωνία και την οικονομία.

Στρατηγικός στόχος του Εθνικού Κέντρου Τεκμηρίωσης και Ηλεκτρονικού Περιεχομένου (ΕΚΤ) είναι να συμβάλει δημιουργικά σε μια σφαιρική αντιμετώπιση του ζητήματος μέσα από δομημένο πολυσυμμετοχικό διάλογο που βασίζεται σε δεδομένα. Στο πλαίσιο αυτό, το ΕΚΤ υλοποιεί μια σειρά δράσεων, όπως είναι το έργο [Γέφυρες Γνώσης και Συνεργασίας](#) για τη δικτύωση των Ελλήνων επιστημόνων, η παρακολούθηση και αξιολόγηση [δράσεων ΕΣΠΑ για την ανάπτυξη του επιστημονικού δυναμικού](#), η [Στρατηγική Έξυπνης Εξειδίκευσης](#), εθνικής και περιφερειακών, και αφορούν στην Έρευνα, την Ανάπτυξη και την Καινοτομία, ενώ παράλληλα παράγει και διαθέτει [αξιόπιστα στατιστικά δεδομένα](#) στους τομείς της επιστήμης, της τεχνολογίας και του ψηφιακού μετασχηματισμού της οικονομίας. Παράλληλα, για να υποστηρίξει τον δομημένο πολυσυμμετοχικό διάλογο, εκτός από το PolicyLab@ΕΚΤ διοργανώνει ένα συνέδριο αξιοποίησης της γνώσης για τη χάραξη πολιτικών στο πλαίσιο της δράσης knowledge4Policy@ΕΚΤ. Το συνέδριο, με θέμα «Μένω; Φεύγω; Επιστρέφω; Κινητικότητα εξειδικευμένου επιστημονικού δυναμικού – προκλήσεις και ευκαιρίες για τα άτομα, την κοινωνία και την οικονομία», θα υλοποιηθεί στις 10 και 11 Νοεμβρίου 2023 στο αμφιθέατρο του Εθνικού Ιδρύματος Ερευνών. Το σχεδιασμό και τη διοργάνωση του συνεδρίου έχει αναλάβει διεπιστημονική ομάδα στελεχών του ΕΚΤ, με τη υποστήριξη επιστημονικής επιτροπής που αποτελείται από Ελληνίδες και Έλληνες επιστήμονες εγνωσμένου κύρους που έχουν συνεισφέρει στη σφαιρική μελέτη του φαινομένου της κινητικότητας του επιστημονικού δυναμικού στην Ελλάδα και το εξωτερικό (δείτε αναλυτικά στοιχεία στην ιστοσελίδα του συνεδρίου <https://knowledge4policy.ekt.gr/conference2023>).

Στο συνέδριο θα πάρουν μέρος εκπρόσωποι από υπεύθυνους χάραξης πολιτικών σε εθνικό και ευρωπαϊκό επίπεδο, και εκπρόσωποι της ερευνητικής, ακαδημαϊκής και επιχειρηματικής κοινότητας, καθώς και της Κοινωνίας των Πολιτών. Το συνέδριο θα είναι ανοιχτό σε κάθε ενδιαφερόμενο για να πάρει μέρος και να το παρακολουθήσει είτε διαδικτυακά είτε δια ζώσης. Στόχος και φιλοδοξία είναι να αποτελέσει ένα ουσιαστικό βήμα δομημένου και πολύπλευρου διαλόγου για το ζήτημα της κινητικότητας του εξειδικευμένου

Should I stay, or should I go?

Κινητικότητα εξειδικευμένου επιστημονικού δυναμικού: τάσεις, προκλήσεις και ευκαιρίες

επιστημονικού δυναμικού και τις επιπτώσεις που έχει στους επιστήμονες, στο κοινωνικό σύνολο και την οικονομία της χώρας.

Βιβλιογραφία

- Docquier, F., Marfouk, A., Salomone, S., & Sekkat, K. (2012). *Are Skilled Women More Migratory than Skilled Men? | Elsevier Enhanced Reader*. <https://doi.org/10.1016/j.worlddev.2011.05.004>
- Elveren, A. Y., & Toksöz, G. (2019). Hidden gender dimensions of the brain drain: The case of Turkey. *New Perspectives on Turkey*, 60, 33–59. <https://doi.org/10.1017/npt.2019.3>
- EMN Inform. (2022). *Attracting and retaining international researchers*. European Migration Network.
- European Commission. (2019). *HOW DO EU MEMBER STATES ATTRACT AND RETAIN START-UPS AND INNOVATIVE ENTREPRENEURS FROM ABROAD?*
- European Committee of the Regions., Fondazione FORMIT., Progress Consulting S.r.l., & Università degli Studi Internazionali di Roma. (2018). *Addressing brain drain: The local and regional dimension*. Publications Office. <https://data.europa.eu/doi/10.2863/280544>
- Home | Erasmus+*. (n.d.). Retrieved April 3, 2023, from <https://erasmus-plus.ec.europa.eu/>
- Ifanti, A. A., Argyriou, A. A., Kalofonou, F. H., & Kalofonos, H. P. (2014). *Physicians' brain drain in Greece: A perspective on the reasons why and how to address it | Elsevier Enhanced Reader*. <https://doi.org/10.1016/j.healthpol.2014.03.014>
- Labrianidis, L. (2014). *Investing in Leaving: The Greek Case of International Migration of Professionals*. <http://dx.doi.org/10.1080/17450101.2013.813723> Ó2013 Taylor & Francis
- Labrianidis, L., & Karampekios, N. (2022). The 'Virtual Return' Option of the Highly Educated Immigrants: The Case of Greek PhD Holders. In M. Kousis, A. Chatzidaki, & K. Kafetsios (Eds.), *Challenging Mobilities in and to the EU during Times of Crises: The Case of Greece* (pp. 47–68). Springer International Publishing. https://doi.org/10.1007/978-3-031-11574-5_3
- Mendoza, C., Staniscia, B., & Ortiz, A. (2020). "Knowledge migrants" or "economic migrants"? Patterns of academic mobility and migration from Southern Europe to Mexico. *Population, Space and Place*, 26(2), e2282. <https://doi.org/10.1002/psp.2282>
- Newsroom. (2018). *Έλληνες της Διασποράς—Το προφίλ τους και τι τους ενώνει—ΤΟ ΒΗΜΑ*. <https://www.tovima.gr/2018/03/30/culture/ellines-tis-diasporas-to-profil-toys-kai-ti-toys-enwnei/>
- OECD. (2019). Building an EU Talent Pool: A New Approach to Migration Management for Europe | READ online. https://read.oecd-ilibrary.org/social-issues-migration-health/building-an-eu-talent-pool_6ea982a0-en
- Wickramasekara, P. (2003). *Policy Responses to Skilled Migration: Retention, Return and Circulation*.
- Αναστασάκης, Ό., & Καμάρας, Α. (2021). *Η Ελληνική Διασπορά σε έναν αβέβαιο κόσμο*. ΕΛΙΑΜΕΠ. <https://t.ly/H4v4k>
- Βιρβιδάκη, Ι. (2023, January 2). Από το brain drain στη μεγάλη παραίτηση. *ΤΟ ΒΗΜΑ*. <https://www.tovima.gr/print/politics/apo-to/>

Should I stay, or should I go?

Κινητικότητα εξειδικευμένου επιστημονικού δυναμικού: τάσεις, προκλήσεις και ευκαιρίες

- Εθνικό Κέντρο Τεκμηρίωσης και Ηλεκτρονικού Περιεχομένου. (2022). *Απόκτηση Ακαδημαϊκής Διδακτικής Εμπειρίας σε νέους επιστήμονες κατόχους διδακτορικού*.
- Εθνικό Κέντρο Τεκμηρίωσης και Ηλεκτρονικού Περιεχομένου. (2022). *Ενίσχυση του Ανθρώπινου Ερευνητικού Δυναμικού μέσω της Υλοποίησης Διδακτορικής Έρευνας*.
- Εθνικό Κέντρο Τεκμηρίωσης και Ηλεκτρονικού Περιεχομένου. (2022). *Ενίσχυση του Ανθρώπινου Ερευνητικού Δυναμικού μέσω της Υλοποίησης Μεταδιδακτορικής Έρευνας*.
- Εθνικό Κέντρο Τεκμηρίωσης και Ηλεκτρονικού Περιεχομένου. (2022). *Υποστήριξη Ερευνητών με έμφαση στους Νέους Ερευνητές*.
- Εθνικό Κέντρο Τεκμηρίωσης και Ηλεκτρονικού Περιεχομένου. (υπό έκδοση). *Νέοι διδάκτορες από ελληνικά πανεπιστήμια το 2021. Εξειδίκευση, σύνδεση με τον παραγωγικό τομέα, κινητικότητα και προοπτικές*.
- Έρευνα Elevate Greece—ΣΕΒ για Brain Gain—BusinessNews.gr*. (n.d.). Retrieved March 10, 2023, from <https://www.businessnews.gr/ellada/item/254454-erevna-elevate-greece-sev-gia-brain-gain>
- Ηλιοπούλου, Γ. (2019). *Αποτελέσματα Έρευνας Brain Drain*. ICAP. https://dir.icap.gr/mailimages/promos/2019/5th_HCS/G.I.LIIOPOULOU_BRAIN_DRAIN_5th%20HCS_06_06_2019.pdf
- Καφέ, Α., & Πρατσινάκης, Μ. (2021). *Η ελληνική διασπορά στο Ηνωμένο Βασίλειο κατά τη διάρκεια της πανδημίας*. διαΝΕΟσις.
- Κωνσταντινίδης, Γ., & Παιδή, Ρ. (2023). *Brain drain: Έρευνα του ΠΑΜΑΚ για τους μετανάστες της οικονομικής κρίσης*. https://www.typosthes.gr/thessaloniki/305714_brain-drain-erevna-toy-pamak-gia-toys-metanastes-tis-oikonomikis-krisis
- Λαμπριανίδης, Λ. (2011). *Επενδύοντας στη φυγή: η διαρροή επιστημόνων από την Ελλάδα στην εποχή της παγκοσμιοποίησης*. Κριτική. <http://ikee.lib.auth.gr/record/274300/files/Ependuontas.pdf?version=1>
- Λαμπριανίδης, Λ., Σαχίνη, Ε., & Καραμπέκιος, Ν. (2021). *Η γεωγραφική, επιστημονική και επαγγελματική κινητικότητα των Ελλήνων διδασκόντων*. Εθνικό Κέντρο Τεκμηρίωσης.
- Λαμπριανίδης, Λ., & Συκάς, Θ. (2021). *Brain drain στην Ελλάδα*. ΕΑΠ.
- Πρατσινάκης, Μ., Καφέ, Α., & Σερόντιο, Π. (2021). *Η ελληνική διασπορά στο Ηνωμένο Βασίλειο στα χρόνια της κρίσης*. Πρόγραμμα για την Ελληνική Διασπορά, SEESOX, Πανεπιστήμιο της Οξφόρδης.
- ΣΕΒ. (2020). *Πώς θα πάμε από το brain drain στο brain gain*.
- Σιάσος, Γ. (2023). *Brain drain στην Ελλάδα, νέες θέσεις Πανεπιστημιακών και νέο μισθολόγιο*.
- Το brain drain έφερε το care drain: Οι γονείς γερνούν πλέον μόνοι, μακριά από τα παιδιά τους | LiFO*. (2020, February 3). <https://www.lifo.gr/now/greece/brain-drain-efere-care-drain-oi-goneis-gernoyn-pleon-mono-makria-apo-ta-paidia-toys>
- Τράπεζα της Ελλάδος. (2016). *Φυγή ανθρωπίνου κεφαλαίου: Σύγχρονη τάση μετανάστευσης των Ελλήνων στα χρόνια της κρίσης* (Τεύχος 43).

Παραρτήματα

Παράρτημα 1. Λίστα συμμετεχόντων στο εργαστήριο του PolicyLab@EKT

Όνοματεπώνυμο	Φορέας εργασίας
Λάμπρος Αντωνίου	Ολομέλεια των Προέδρων των Δικηγορικών Συλλόγων Ελλάδος
Γεωργία Βαλατσού	Υπουργείο Εσωτερικών
Ηλίας Βαλέντης	διαΝΕΟσις
Αρίστος Δοξιάδης	Big PI ΑΕΔΑΚΕΣ & Εθνικό Συμβούλιο Έρευνας, Τεχνολογίας και Καινοτομίας
Γιώργος Ιωαννίδης	Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών
Παναγιώτης Καμπύλης	Εθνικό Κέντρο Τεκμηρίωσης και Ηλεκτρονικού Περιεχομένου
Ειρήνη Καπόγιαννη	Back to Greece
Κωνσταντίνος Κεσεντές	BrainReGain - Ελληνισμός Εν Δράσει
Βάιος Κώτσιος	Μηχανισμός Διάγνωσης Αναγκών της Αγοράς Εργασίας
Λόης Λαμπριανίδης	Πανεπιστήμιο Μακεδονίας
Δάφνη Λεβαντή	Εθνική Σχολή Δημόσιας Διοίκησης
Κατερίνα Λυγούρα	Εθνικό Κέντρο Τεκμηρίωσης και Ηλεκτρονικού Περιεχομένου
Αντιγόνη Λυμπεράκη	Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών
Μαρία Μαλαγκονιάρη	Εθνικό Κέντρο Τεκμηρίωσης και Ηλεκτρονικού Περιεχομένου
Νένα Μάλλιου	Εθνικό Κέντρο Τεκμηρίωσης και Ηλεκτρονικού Περιεχομένου
Νάνσυ Μεγρέμη	Εθνικό Κέντρο Τεκμηρίωσης και Ηλεκτρονικού Περιεχομένου
Αγγελική Μητροπούλου	Ινστιτούτο Εναλλακτικών Πολιτικών ΕΝΑ
Νίκος Μουστακίδης	Προεδρία της Κυβέρνησης, Ειδική Γραμματεία Μακροπρόθεσμου Σχεδιασμού
Γεωργία Μπαζώτη	Σύνδεσμος Επιχειρήσεων Πληροφορικής και Επικοινωνιών Ελλάδας

Should I stay, or should I go?

Κινητικότητα εξειδικευμένου επιστημονικού δυναμικού: τάσεις, προκλήσεις και ευκαιρίες

Βασιλική Μπενάκη	Ελληνική Στατιστική Αρχή
Παντελής Μπουρνιάς	Περιφέρεια Βόρειου Αιγαίου
Κωνσταντίνα Νεοφώτιστου	Εθνικό Κέντρο Τεκμηρίωσης και Ηλεκτρονικού Περιεχομένου
Χαράλαμπος Οικονόμου	Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών
Γιώργος Παπούλιας	Ινστιτούτο για τη Σοσιαλδημοκρατία - Insocial
Κατερίνα Πραματάρη	Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών
Μανώλης Πρατσινάκης	Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο & University of Oxford
Μαργαρίτης Προέδρου	Εθνικό Κέντρο Τεκμηρίωσης και Ηλεκτρονικού Περιεχομένου
Εύη Σαχίνη	Εθνικό Κέντρο Τεκμηρίωσης και Ηλεκτρονικού Περιεχομένου
Ελενα Σορολιού	Εθνικό Κέντρο Τεκμηρίωσης και Ηλεκτρονικού Περιεχομένου
Ευαγγελία Σοφούλη	Γενική Γραμματεία Έρευνας και Καινοτομίας
Αντώνης Στασής	Υπουργείο Ψηφιακής Διακυβέρνησης
Ελένη Φουλιρά	Δημόσια Υπηρεσία Απασχόλησης
Ιωάννης Χολέζας	Κέντρο Προγραμματισμού και Οικονομικών Ερευνών
Χαράλαμπος Χρυσομαλλίδης	Εθνικό Κέντρο Τεκμηρίωσης και Ηλεκτρονικού Περιεχομένου
Πάρις Χρυσός	Εθνικό Κέντρο Τεκμηρίωσης και Ηλεκτρονικού Περιεχομένου
Ξένια Χρυσοχόου	Ελληνικό Ίδρυμα Έρευνας και Καινοτομίας

Παράρτημα 2. Πρόγραμμα εργαστηρίου

09:30-10:35	Καλωσόρισμα (Δρ Εύη Σαχίνη)
	Δραστηριότητα γνωριμίας (icebreaking)
	Παρουσίαση του θέματος και του ευρύτερου πλαισίου (Δρ Λόης Λαμπριανίδης)
	Παρουσίαση της δομής και της στοχοθεσίας του εργαστηρίου (Δρ Παναγιώτης Καμπύλης)
15' διάλειμμα	
10:50-12:30	Εργασία σε μεικτές ομάδες (με υπεύθυνους χάραξης πολιτικών, μέλη της ακαδημαϊκής, ερευνητικής, επιχειρηματικής κοινότητας και της κοινωνίας των πολιτών) για να αναδείξουμε νέες τάσεις και μορφές κινητικότητας, πώς επηρεάζουν συγκεκριμένους τομείς της κοινωνίας και οικονομίας, και ποιες είναι οι σχετικές εμπειρίες, δεδομένα και προτάσεις των συμμετεχόντων
	Παρουσίαση των κυριότερων αποτελεσμάτων στην ολομέλεια (Εκπρόσωποι ομάδων)
	Συζήτηση με ερωτήσεις και απαντήσεις
60' διάλειμμα για ελαφρύ γεύμα	
13:30-14:50	Εργασία σε ομάδες για πιθανές δράσεις και πρωτοβουλίες που μπορούν να αναλάβουν φορείς και ενδιαφερόμενα μέρη για να αξιοποιήσουν νέες μορφές κινητικότητας προς όφελος της ελληνικής οικονομίας και κοινωνίας
	Παρουσίαση των κυριότερων αποτελεσμάτων στην ολομέλεια (Εκπρόσωποι ομάδων)
10' διάλειμμα	
15:00-16:30	Συζήτηση με ερωτήσεις και απαντήσεις
	Σύνοψη, παρουσίαση και ανάδειξη των κυριότερων συγκεντρωτικών αποτελεσμάτων του PolicyLab@EKT (Δρ Λόης Λαμπριανίδης, Δρ Αντιγόνη Λυμπεράκη, Δρ Μανώλης Πρατσινάκης)
	Άσκηση προτεραιοποίησης
	Συζήτηση στην ολομέλεια
	Επόμενα βήματα και κλείσιμο εργασιών (Δρ Εύη Σαχίνη)

Should I stay, or should I go?

Κινητικότητα εξειδικευμένου επιστημονικού δυναμικού: τάσεις, προκλήσεις και ευκαιρίες

Should I stay, or should I go?

Κινητικότητα εξειδικευμένου επιστημονικού δυναμικού: τάσεις, προκλήσεις και ευκαιρίες

POLICYLAB
EKT

SHOULD I STAY, OR SHOULD I GO?

Κινητικότητα εξειδικευμένου
επιστημονικού δυναμικού:
τάσεις, προκλήσεις
και ευκαιρίες

Μεθοδολογία και αποτελέσματα

ΑΘΗΝΑ | 2023

ΕΘΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗΣ & ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΟΥ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ